

NÉPRAJZI HÍREK

A MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG TÁJÉKOZTATÓJA

XII. ÉVFOLYAM 1–2. SZÁM

BUDAPEST 1983.

Szerkesztő: Selmeczi Kovács Attila

Szerkesztőségi titkár: Kara Tiborné

Szerkesztőségi cím: 1250 Budapest, Országház u. 30. Pf. 29.

ISSN 0133–8021

Terjeszti a Magyar Néprajzi Társaság Titkársága

Kiadja: a Magyar Néprajzi Társaság

Felelős kiadó: Balassa Iván

Engedélyszám: III/SZI/426/1980.

8313815 MTA KESZ Sokszorosító, Budapest. F.v.: dr. Héczey Lászlóné

TÁRSASÁGI HÍREK

A Magyar Néprajzi Társaság megemlékezése Kodály Zoltánról

A Magyar Néprajzi Társaság 1983. január 26-án tartotta meg a Kodály-centenárium alkalmából rendezett ünnepi plenáris ülését. A Magyar Tudományos Akadémia Felolvasótermében összegyűlt hallgatóságot Balassa Iván, a Társaság elnöke köszöntötte, és személyes Kodály-emlékeivel megnyitott az ülést.

A *Kodály és a népzene* címet viselő ülés valamennyi előadása a zenetudomány körében tárgyalta a nevezett témakör sajátos kérdéseit. Az előadásorozat megtervezésében, amely elsőrendűen Martin György fáradozását dicséri, nyilvánvaló szándék volt a Kodály-kutatás legfrissebb eredményeinek feltárása.

E program tekintetében csupán az első két előadás jelentett némiképp kivételt, amelyeknek tárgyát a konkrét ünnepi alkalom, illetve a rendező Társaság vonatkozása ösztönözte. Ebben az értelemben a centenárium alkalmához méltóan hangzott el Vargyas Lajos előadása *Kodály, a nemzeti géniusz* címmel, amely az alkotói-tudósi életmű nemzeti tartalmára, s annak sajátos indítékaira és megvalósulására hívta fel a figyelmet. Vargyas főként a vokális művek egymást követő műfaji láncolatában tárta fel Kodály népelet-ábrázolásának fokról-fokra teljesebben megvalósuló igényét. Rajeczky Benjamin a tudós Kodálynak a Néprajzi Társasághoz fűződő kapcsolatáról szólt a történeti áttekintés és a tudományos pálya fővonásainak bemutatásával. Sz. Farkas Márta előadása már az aktuális Kodály-kutatások tematikus köréhez kapcsolódott. Kodálynak – az általa nemrégiben feltárt – 1906–1911-ig vezetett gyűjtőúti jegyzetfüzetét, a *Voyage en Hongrie*-t ismertette történeti, néprajzi, zenetörténeti aspektusok vetületében.

Az ülés második részében elhangzott öt előadás egy, a közelmúltban befejezett csoportos munkának – *Kodály népdalfeldolgozásainak dallam- és szövegforrásai* (kiadása előkészületben) – néhány tudományos következtetését, eredményét tárta fel. Szalay Olga Kodály népzene gyűjtő munkásságának (1905–1952) területi, történeti és módszertani szempontú összegezését adta elő. Paksa Katalin a gyermekkarok műfajcsoportjában a népzenei-népköltési forrásanyag hatását vizsgálta, Domokos Mária *Néprajz és zenetörténet* című munkája a Kodály-életmű tudósi-zeneszerzői munkafolyamatainak szerves összefonódására, a folyamatok sorrendiségének törvényszerűségeire mutatott rá. Kodály népdalfeldolgozásainak hitelességével foglalkozott Bereczky János, aki a népzenei források és az alkotások között mutatkozó eltérések kérdését a tudományos, művészi és pedagógiai szempontból vizsgálta. Olsvai Imre *Kodály és a más népek zenéje* címen a nem magyar gyűjtések szerepét, jelentőségét és azoknak a Kodály-művekben jelentkező előfordulásait vizsgálta.

Az előadások szövegét az Ethnographia c. folyóirat fogja közzétenni. Az ünnepi ülés hangulatát és tartalmát egyaránt növelte Kodály több kórusművének megszólaltatása.

tása M. Katanics Mária Liszt Ferenc-díjas karnagy vezette Kodály Zoltán Ének-Zene Általános Iskola kórusa és az ÉDOSZ Szilágyi Erzsébet Női Kara közreműködésével.

Berlász Melinda

A Társaság új tagjai

1982. október 6-án felvett tagok:

Sófalviné Tamás Márta – Szentgál; dr. **Szabó Lajosné** – Taktaszada; **Várkonyi Ildikó** – Budapest; **Vasváry Annamária** – Debrecen; **Vörös Hajnalka** – Veszprém; **Záluszki Anna** – Tótkomlós.

1982. november 24-én felvett tagok:

Balázs Géza – Budapest; **Kövecses Varga Etelka** – Budapest; **Rudasné Bajcsay Márta** – Budapest; **Szalay Olga** – Budapest; **Szabó Ildikó** – Csehszlovákia.

1983. február 23-án felvett tagok:

Bálint István – Budapest; **Bíróné Tóth Irén** – Budapest; **Czövek Judit** – Debrecen; dr. **Éry Kinga** – Budapest; **Karácsony Zoltán** – Vásárosnamény; **Nádas Mariann** – Rákóczi falva; **Nagy Zoltán** – Budapest; **Pethő László** – Jászberény; **Sipos Lászlóné** – Szolnok; **Schmidt Éva** – Budapest; **Szabó László** – Budapest; dr. **Takács Béla** – Debrecen.

TUDOMÁNYOS TANÁCSKOZÁSOK

SIEF Kongresszus a Szovjetunióban

1982. szeptember 30–október 6. között Moszkvától észak-keletre 190 km-re fekvő középkori, műemlékekben gazdag orosz kisvárosban, Suzdalban került sor az európai néprajzkutatók és folkloristák társaságának második kongresszusára. A rendezést, amelyet első alkalommal vállalt szocialista ország – testvérintézményünk a SzUTA moszkvai Etnográfiai Intézete látta el J. V. Bromlej igazgató, akadémiai főtítkárral vezetésével. A kongresszus anyaga, amelyet előzőleg tézis formájában angol nyelven a szovjet szervezők kiadtak, 10 egymással párhuzamosan folyó szakmai szimpóziumon, illetve a nyitó és záró plenáris üléseken került feldolgozásra. Az előre beküldött előadások szövegét a szervezők xerox-másolat formájában bocsájtották a résztvevők rendelkezésére. Így az esetek többségében érdemi vita folyt Albánia kivételével valamennyi európai országot képviselő kétszáz szakember között. Az MTA Néprajzi Kutató Csoportjából hat szakember vett részt a SIEF szuzdali kongresszusának munkájában, **Bodrogi Tibor** igazgató vezetésével, aki a szovjet rendezők hivatalos vendége volt. Intézetünk munkatársai négy különböző szimpóziumon vettek részt és tartottak előadást.

Jelesnapi szokások és családi ünnepek című ülészak munkáját elméleti-módszertani témák, valamint egy-egy részterület részletes áttekintése jellemezte. A szimpózium társelnökének **Bodrogi Tibor**t kérték fel. Az egyes előadások az esztendő különböző kalendáriumi ünnepeivel, azok kapcsolataival és a kimutatható interetnikus hatásokkal foglalkoztak. Kis Mária a magyarországi délszlávok társas köszöntőszokásait mutatta be referátumában. *Az általános etnológia problémái* ülészakon, amely a néprajz kardinális elméleti és módszertani kérdéseit vetette fel Sárkány Mihály a „A patri-lineáris horda és a kulturális ökológia logikája” címmel tartott előadást. *A folklór mai formája* című szimpóziumon főleg a szájhagyomány problematikája került vizsgálat alá. **Kriza Ildikó** és **Hoppál Mihály** aktívan kivették részüket abból a vitából, ami főleg a folklór fogalmának meghatározásával kapcsolatban a szóbeliség kategóriáját és esztétikai értékhorozó szerepét vizsgálta. **Veres Péter** *Az európai népek etnogenezise* ülészak munkájában vett részt előadással. Érdemes megemlíteni, hogy ezen a szimpóziumon nagy vitára került sor a dáko-román kontinuitás hipotézisével kapcsolatban. **E. A. Rikman**, aki a román nyelvű népek etnogenezisével foglalkozó egyik legnevesebb szovjet kutató, Dácia romanizációjának problémájával foglalkozott. Előadásában bírálta azokat, akik a román nép jelenlegi területén több ezer éven keresztül etnikai kontinuitást tételeznek fel. Ezzel kapcsolatban felhívta a figyelmet arra a fontos módszertani problémára, hogy a régészeti kultúráknak egymást követő folytonossága még nem bizonyítja a jelenleg ott élő népek etnikai folyamatosságát, mivel a régészeti műveltség ill. az anyagi kultúra és az etnikum (nyelv) egybeesése problematikus, minden esetben külön bizonyításra szorul. Recens néprajzi jelenségek közvetlen egybevetése régészeti adatokkal ugyancsak kérdéses, nem használható fel egyértelműen az etnikai folyamatosság bizonyítására, mivel különálló elszigetelt kulturális jelenségek kontinui-

tásának rendszerint semmi köze az etnikai folyamatossághoz, hiszen ez lehet egy másik nép szubsztrátum-hatásának relikta. A múltban a népek gyakran vándoroltak, ugyanakkor a regionális kulturális komplexumok, sőt nemegyszer az antropológiai típusok is háborítatlanul megmaradtak. Ezt az érdekes jelenséget számos nép etnogenezisének vizsgálatánál kimutatták, de főleg azoknál, amelyek jelenlegi etnikai területükön jövevénynek számítanak. A vándorlások régészetiileg rendkívül nehezen mutathatók ki.

Rikman figyelmeztet arra, hogy időben egymástól nagy távolságra eső kulturális jelenségek teljes egybeesése régészeti és néprajzi anyag összevetésekor már önmagában is gyanús lehet, bár nem kizárt, akárcsak a nyelvészetben a szavak teljes hangtani egyezése, mivel törvényszerű, hogy az évezredek folyamán általában módosul. Továbbá kérdéses, hogy Dácia provincia 170 éves római megszállása vajon elegendő idő volt-e a helyi ősnépeség teljes nyelvi és etnikai asszimilációjához, mivel a Rómához közelebb eső területeken pl. Pannóniában, ahol hosszabb ideig tartózkodtak a rómaiak, ez nem következett be. A dákok műveltségében meglévő elemek, nevezetesen a ruházatban vagy építészetben való továbbélése a román népi kultúrában mint szubsztrátumhatás többféleképpen interpretálható, minthogy másutt is sokszor tipológiailag hasonló folyamatokat figyelhetünk meg, legtöbbször a népi folyamatosságtól függetlenül. Mindenesetre a román nyelv hangrendszerében megfigyelhető rendkívül erős szláv beütés etnikai keveredésre utal. Ez összefüggésbe hozható Erdélyben kimutatott korai, középkori szláv eredetű helynévanyaggal, akárcsak a juhtartással kapcsolatos egyes szláv átvételek, vagy ugyancsak szláv eredetű kőből készült tüzelőberendezések. Mindez kétségtelenül szláv-román népek hosszantartó szimbiotikus jellegű együttélésére utal a román nép jelenlegi etnikai területén és ezt megelőzően a Balkán félszigeten. A szláv etnikai szubsztrátum hosszantartó asszimilációja folyt román nyelvű csoportok által. Az előbbieket viszont más népeket, thrákokat, dákokat, szkítákat, avarokat stb. olvasztottak magukba. A szlávok mellett a román nép etnogenezisében, számos nép közvetlen etnikus vagy közvetett kulturális hatásával is számolni kell. Mindazonáltal az újabb szovjet kutatás azt mutatja, hogy a Moldvai SzSzK területén és feltehetően a szomszédos területeken is a neolitikumtól kezdve, több ezer éven keresztül a helyi népesség kétségtelen kontinuitása figyelhető meg, legalábbis antropológiai szempontból. A lakosság a paleoeuropoid típushoz tartozott. Később, a középkor végén ezt a biológiai folytonosságot megszakította a XIII–XIV. század körül dél-kelet felől, a Balkán irányából megjelenő jövevény populáció, amely viszont egy másik embertani típushoz, graciális sötét pigmentációjú déleuropid jelleghez állt közel. Ez azonban egyáltalán nem zárja ki egyes kulturális jelenségek hosszú idejű továbbélését az adott körzetben és környékén, mint ahogy Törökország kis-ázsiai részén is hasonló helyzet alakult ki kulturális téren.

A román nyelv minden szláv hatás ellenére az újlatin nyelvek csoportjának tagja, ugyanakkor a balkáni nyelvsvövetségbe is beletartozik. A román nép bonyolult etnikai története és megjelenése jelenlegi elterjedési körzetében – kulcskérdése a kelet-európai komplex etnogenezis kutatásnak.

A nemzetközi tudományos tanácskozás munkájával kapcsolatban meg kell említeni, hogy **Bodrogi Tibor** igazgató, mint a magyar akadémiai delegáció vezetője részt vett a SIEF új vezetőségének megválasztásában. **Kriza Ildikó** igazgatóhelyettes pedig az

egyik plenáris ülésen a balladakutatóknak a párizsi (1971) és szuzdali kongresszus között végzett tevékenységéről és eredményeiről számolt be. Az MTA Néprajzi Kutató Csoport munkatársain kívül a nemzetközi kongresszus munkájában részt vett Voigt Vilmos, az ELTE tanszékvezető docense, Paládi-Kovács Attila docens, Hoffmann Tamás, a Néprajzi Múzeum főigazgatója, akit Magyarország képviselőjének választottak az Európai Néprajzi Társaság elnökségébe, Dömötör Tekla professzor és Györgyi Erzsébet muzeológus.

Az európai etnográfusok és folkloristák nemzetközi társasága új elnökének Bringeus svéd néprajzkutatót, alelnökének pedig Cusenier-t (Franciaország) és J. V. Bromlejt (Szovjetunió) választották meg.

J. V. Bromlej, a kongresszus elnöke külön munkaülésem számolt be a szovjet néprajzkutatásnak az etnikumelmélettel kapcsolatban elért legújabb eredményeiről, amelyet a nemrég megjelent új könyvében, Szovremennye problemi etnográfii (A néprajz mai problémái) fejtett ki részletesebben. Egyebek között kiemelte, hogy a Szovjetunióban élő több mint százhusz nép etnikai öntudatának rendkívüli fejlettsége megerősíti a szovjet nemzetiségi politika tudományos megalapozottságát és helyességét, mivel a nemzeti büszkeség minden valamirevaló nép etnikai öntudatának, etnikus identitásának szerves része.

Veres Péter

Ural-altajisztikai szimpozium Novoszibirszkben

A Magyar-Szovjet Történész Vegyes Bizottság a SzUTA szibériai tudományos központjában 1982. október 17–22. között a két ország kutatóinak részvételével konferenciát tartott „Ural-altajisztika. Régészet, nyelv, kultúra” címmel. A magyar delegációt Mucsy Ferenc, a Történettudományi Intézet igazgatóhelyettese, a Vegyes Bizottság alelnöke vezette. Az MSzMP Központi Bizottsága képviselőjében Szántó Ferenc osztályvezető kísérte el a résztvevőket. Az előadások párhuzamosan három szekcióban hangzottak el. A régészeti ülészakon magyar részről Bartha Antal professzor és Erdélyi István osztályvezető tartott előadást. A szovjet régészek közül A. H. Halikov előadása a Közép-Volga vidéken egykoron élt bulgárokról és magyarokról nagy érdeklődést váltott ki.

A néprajzi szekcióban tíz előadás hangzott el, amelyek tematikája rendkívül sokrétű volt. Kezdve a finnugor őshaza új meghatározásának problémájától az északi szamojéd népek kialakulásán át a lovas nomád népek kultúrájának létrejöttéig terjedt a témaválasztás. A szovjet kutatók közül néhányan a magyarok legközelebbi nyelvrokoni, a Nyugat-Szibériában élő obi-ugorok egyedülállóan tradicionális kultúrájával foglalkoztak, ezen belül különösképpen archaikus táplálkozási szokásaikkal, valamint a samanisztikus hitvilágukkal. Mások az Ural-hegység európai oldalán élő, szintén a finnugor nyelvcsaládba tartozó komi-zürjének halottas szokásait mutatták be, vagy a velük rokon szlókop-szamojédok medvekultuszának fennmaradt reliktumait ismertették. A Magyarországon kandidátusi disszertációját készítő szovjet aspiráns – Erdélyi István tanítványa – a magyarok középkori halottégetésével kapcsolatos hipotézist vette vizsgá-

lat alá, mely eddig jobbra elkerülte a szakemberek figyelmét. A szekció alelnöke R. G. Kuzejev professzor a Volga-uráli régióban élő finnugor és török nyelvű népek interetnikus kapcsolatát vizsgálta néprajzi módszerek segítségével.

Nem hallgathatjuk el, hogy a magyar előadók felolvasott munkáikkal élénk érdeklődést váltottak ki a szovjet etnográfus kollégáik között, annál is inkább, mivel témaválasztásuk és problémamegközelítésük közel állt a szovjet tudomány bevett módszereihez. A magyar előadások sikereit az utolsó napon megrendezett plenáris ülészen az elnöki zárósóban külön kiemelték. Az előadásokat, amelyek részben teoretikus indíttatásúak, részben pedig anyagközlő jellegűek voltak, minden alkalommal hosszan tartó élénk vita követte, amelyből a magyar résztvevők Tókei Ferenc akadémikus és U. Kóhalmi Katalin, az MTA Orientalisztikai Csoport képviselőjében, valamint Veres Péter tudományos főmunkatárs a Néprajzi Kutató Csoport részéről, aktívan kivették részüket. Az elhangzott előadásokat a SzUTA Novoszibirszki Intézete fogja megjeleníteni.

A konferencia megrendezésében alapvető szerepet játszott T. M. Iszlamov a Szovjet-Magyar Történész Vegyes Bizottság szovjet alelnöke és A. T. Leszenszuk a bizottság titkára, valamint P. Sz. Vasziljevskij intézeti igazgató és V. A. Lamin kandidátus, tudományos titkár.

A nemzetközi szimpóziumot magyar részről a Történettudományi Intézet és az MTA Nemzetközi Kapcsolatok Főosztály bonyolította le a magyar és szovjet tudományos akadémiák közötti egyezmény keretében.

Veres Péter

„A Duna – Európa útőere”

Szimpozium, Melk, 1982. június 1–3.

Ausztriai ösztöndíjas tartózkodásom során kaptam meghívást a melki 2. nemzetközi szimpoziumra, amely a Duna és a dunai népek, országok kapcsolatával, a Duna európai szerepével foglalkozott. (Az első szimpoziumot Melken 1980. májusában II. József emlékének szentelték és nagyszabású kiállításon mutatták be uralkodásának fontosabb eseményeit, eredményeit.) Mindkét szimpoziumot az alsóausztriai tartományi stúdió rendezte a bécsi egyetemmel közösen.

A dunai országokból összehívott nagyszámú tudományos szakember a Duna európai szerepét három szempontból vizsgálta

- a dunai népek és államok politikai és társadalmi múltja,
- a különböző dunai tájak kulturális kölcsönössége,
- a gazdaság, az energiahasznosítás és a tájvédelem közös feladatai.

Magyar részről Hanák Péter tartott előadást „A Duna jelentősége a magyar politikai gondolkodásban a 19. és a 20. században” címmel. A dunai népek politikai határokat nem ismerő kulturális kölcsönhatásainak a szemléltetésére az előadások nagy része foglalkozott a városi polgárok, valamint a falusi paraszti kultúrák körében a sokfajta kultúrjelenség cseréjével, az innovációk továbbadásával, stb. a történelmi évszázadok folyamán.

A szimpozion kitűzött problémakörét néprajzi szempontból Gaál Károly bécsi professzor „A dunai táj tradicionális kultúrájának kutatása. Problémák és lehetőségek” című előadása világította meg. Rámutatott, hogy a Duna-tájban már a XIX. század óta rendkívül élénk néprajzi kutató tevékenység bontakozott ki, amit azonban még napjainkban is sokszor zavar egyoldalú nemzeti szemléleten alapuló tudománytalan megnyilvánulás. Ezért a néprajzi kutatások rendszerint csak nemzeti keretekre korlátozódtak, leginkább pedig csak a parasztságra irányultak és azokat a kulturális jelenségeket helyezték előtérbe, amelyek főként a nyelvi-nemzeti identitást támasztották alá. De – véleménye szerint – megért már az idő arra is, hogy a Dunatáj tradicionális kultúrájának a kutatására irányuló nemzeti tevékenységeket megkíséreljük felváltani az érintett nemzetek közös, elsősorban történeti alapokon nyugvó összehangolt kutatásaival. Első lépésként ehhez a hagyományos halászat kutatását javasolta. Felhívta ezen túlmenően a figyelmet a kulturális javak egymástól is függő megújulásának érdekes folyamatára is, amire a Duna partjai mellett élő népeknél nagyon sok példa található. Kiemelte a kereskedőtelepülések összehasonlításának a fontosságát, amelyek egymásra és a környezetükben fekvő kisebb tájakra nagy kulturális hatást gyakoroltak.

Javasolta Gaál Károly, hogy a jövőben az ilyen és hasonló, a Dunának a kulturális jelenségek közvetítésében nagy szerepet mutató néprajzi témái kutatását a Dunamenti államok nemzetközi feladatnak tekintsék és támogassák. Szervezzenek közös, amellet interdiszciplináris módszereket is alkalmazni tudó kutatási közösségeket, csoportokat. A Duna valóban legyen híd a különböző egyetemek és akadémiák között. Az lenne a néprajz számára igazi követelmény, ha történeti és egyúttal európai tájékozottságú tudománnyá válna.

A szimpozion azzal a meggyőződéssel zárult, hogy a jövőben a bécsi egyetemnek nagyobb szerepet kell vállalnia a közös kutatások társadalmi megszervezésének kezdeményezésében, a dunai országokban élő kutatók közötti ilyen kapcsolatok koordinálásában és megerősítésében.

Tárkány Szücs Ernő

Magyar néprajzi kutatások a szomszédos országokban Országos előadói konferencia, 1982. november 19–20.

A Déri Múzeum adott otthont annak a nagyszabású konferenciának, melyet a fenti címmel a TIT Országos Néprajzi Választmánya és Hajdú-Bihar megyei Néprajzi Szakosztálya a Magyar Néprajzi Társasággal, a debreceni KLTE Néprajzi Tanszékével valamint a Déri Múzeummal karöltve rendezett Debrecenben. A határainkon túl élő magyarság néprajzi kutatásának legutóbbi egy évtizedes eredményeivel, gondjaival ismerkedhetett meg a konferencián résztvevő közel másfélszáz etnográfus és a jóval nagyobb létszámú érdeklődő közönség. Az időszerű és a szaktudomány szempontjából nagy jelentőségű témával kapcsolatban Balassa Iván, Társaságunk elnöke megnyitó beszédében kiemelte, hogy határainkon túl több mint három millió magyar él, és a különböző országokban élő magyarok kultúrájának kutatása nem választható el a magyar néprajztudománytól. Hangsúlyozta az eredmények és feladatok felmérésének szükségességét, a továbblépés, a szakmai együttműködés kibővítésének fontosságát.

A kétnapos rendezvényen tíz előadás hangzott el a táji tagolódásnak megfelelően. Sajnálatos módon **Penavin Olga** és **Jung Károly** referátumára – távolmaradásuk miatt – nem kerülhetett sor. Így a jugoszláviai magyar néprajzi kutatások helyzetének ismertetését **Katona Imre** egyedül vállalta magára, beszámolójában nagyobb súlyt helyezve a kutatástörténeti áttekintésre. **Dankó Imre** a hasonlóan szerény szaktudományi publikációval járó kárpát-ukrajnai néprajzi kutatásokat vette számba. A burgenlandi magyarság anyagi kultúrájáról **Csoma Zsigmond**, szellemi műveltségéről **Lukács László** adott képet. Mindketten inkább – egy éves ösztöndíjas ausztriai tartózkodásuk alatt végzett – saját kutatómunkájuk alapjánt, mintsem a szintén esetleges és gyér osztrák szakpublikációk nyomán nyújthattak összefoglalást. **Bakó Ferenc** a kanadai magyarokról beszélt.

A konferencia nagyobb visszhangot kiváltó előadásainak sorát **Gunda Béla** a moldvai magyarokkal foglalkozó népességtörténeti, etnikai vizsgálatával indította el. Az erdélyi magyarság néprajzi kutatásának egyre gazdagodó publikációs eredményeit, amelyet elsősorban a *Kriterion* Könyvkiadónak köszönhetünk, **Kósa László** tekintette át, értékelve az anyagi kultúra és a folklór arányát a témaválasztás és a feldolgozás terén.

A szlovákiai, elsődlegesen a gömöri folklórkutatások újabb eredményeiről, a hazai kutatókkal való együttműködés bővüléséről **Ujváry Zoltán** számolt be. **Méryné Tóth Margit** a CSEMADOK azon tevékenységével foglalkozott, amelynek eredményeképpen mind több tájház, néprajzi gyűjtemény alakult meg, mellettük pedig a népművészeti csoportok is hozzájárulnak a hagyományápoláshoz. A szlovákiai néprajzi kutatás és szakpublikálás eredményeit **Paládi-Kovács Attila** foglalta össze és értékelte.

Az előadásokat követő három korreferátum, amelyet **Labancz István** a rosznyói kutatásokról, **Krupa András** a békéscsabai nemzetiségi konferencia tanulságairól, **Barna Gábor** az Ung vidéki néprajzi kutatásokról nyújtott, csak részben kapcsolódott a konferencia tematikájához. Sajnáljuk, hogy a meglehetősen szűkre szabott idő miatt az egyes kutatásokhoz, eredményekhez fűződő, rendkívül tartalmasnak ígérkező viták nem bontakozhattak ki a téma fontosságának megfelelő mértékben.

Balassa Iván zárszavában számba vette azon feladatokat, melyek a kétnapos konferencia eredményeképpen felmerültek, és amelyek megoldására Társaságunk a szomszédos országok néprajzi társaságaival teremtett kapcsolatának tartalmasabbá tételével vállalkozhatna. A számos tennivaló közül a legsürgetőbbnek tűnik a szomszédos országok néprajz iránt érdeklődő egyetemistái néprajzi képzésének biztosítása a magyar egyetemeken; a kiadványcsere rendszerességének elérése; megfelelő információcsere a néprajzi kutatásokról, ehhez kapcsolódóan a néprajzi kiadványok kölcsönös ismertetése; központi néprajzi adattár létrehozása (Szlovákiában ez már megoldott); a határainkon túl élő magyarokról összefoglaló kiadvány megjelentetése. – Hasznos lenne a kutatócsere és a néprajzi gyűjtőmunka megszervezése is, amelyet a néprajzi társaságok együttműködési egyezményének keretében realizálni lehetne.

A konferencia teljes anyaga a TIT gondozásában önálló kiadványként hamarosan napvilágot lát.

Selmezi Kovács Attila

Szatmár néprajza

Tudományos tanácskozás Mátészalkán

A Debreceni Akadémiai Bizottság, a TIT Szabolcs-Szatmár megyei szervezete és a Szabolcs-Szatmár Megyei Múzeumok Igazgatósága 1982. október 28–30-án Mátészalkán „Szatmár néprajza” címmel tudományos ülészakot rendezett. A szerény cím mögött tartalmas program húzódott meg. A kitűnő előadások a népi kultúra számos területét tekintették át. A táj néprajzi értékeinek a feltárása nagy múltra tekint vissza. **Lehoczky T. – Móricz Zs. – Luby M.** munkásságán keresztül napjainkig gazdag irodalomjegyzéket lehetne összeállítani. A népi építészet vizsgálata külön fejezetet érdemelne, hiszen erről a területről készült el Szentendrén a Szabadtéri Néprajzi Múzeum első tájegysége. Külön kell szólnunk a nyelvészeti kutatásokról, elsősorban **Csúry Bálint** két-kötetes *Szamosháti szótáráról*, amelyik minden kutatónak kézikönyve. Szatmárban a debreceni Egyetem Néprajzi Intézete éveken át végzett gyűjtéseket az 1950-es években. Az eredmények közlése jórészt még várat magára. A mostani ülészak előadóinak nagyrésze részt vett ebben a munkában, így előadásaikban saját tereptapasztalataik alapján szóltak.

A kitűnően szervezett programot szépszámu résztvevő hallgatta végig. Elsőként Mátészalka fejlődéséről és a környékére gyakorolt hatásáról hallhattunk élvezetes tájékoztatót, majd **dr. Gunda Béla** ny. egyetemi tanár, az MTA tudományos tanácsadója „A szatmári népi műveltség interetnikus kapcsolatai” címen adta elő kutatási tapasztalatait. **Dr. Selmeczi Kovács Attila** az MTA Néprajzi Kutatócsoport osztályvezetője „Kézimalmok Kelet-Magyarországon” címmel tartotta meg értekezését. **Dr. Orosz István** tanszékvezető egyetemi docens előadása a XIX. századi szatmári népeletről szólt.

Tudott dolog, hogy a Szatmári Múzeumnak **dr. Farkas József** igazgató munkálkodása eredményeként igen szép és jelentős közlekedési eszköz – elsősorban szekér gyűjteménye van. Így tehát nem véletlen, hogy több téma is foglalkozott a közlekedés kérdéskörével. **Dr. Ujváry Zoltán** tanszékvezető egyetemi tanár „A közlekedés folklorja” címmel tartott érdekes előadást. **Dr. Paládi-Kovács Attila** egyetemi docens a magyar szekér kérdését vizsgálta a Kárpát-medencében, feltárva ennek gazdag terminológiai rendszerét. **Dr. Farkas József** múzeumigazgató több évtizedes gyűjtési tapasztalataiból is bőven merítve mutatta be a szatmárberegi szekereket. **Dr. Ferenczi Imre** tanszékvezető egyetemi docens „Bűbajosok, kocsisok a szatmári népeletben” címmel élvezetes, színes előadásban számolt be kutatási tapasztalatairól.

Dr. Dám László egyetemi adjunktus Szabolcs-Szatmár népi építészetének táji tagolódásáról tartott előadást. **Dr. Szabadfalvi József** megyei múzeumigazgató az északkelet-magyarországi pásztorvándorlások tanulságait foglalta össze. A tanácskozás zárószavát **Lánci János** városi tanácselnök mondta, hangsúlyozván azt a készségüket, hogy messzemenően támogatnának egy olyan kezdeményezést, amelyik ennek a tájnak a monografikus történeti-néprajzi kutatását felvállalná.

A tudományos ülészakot élénk érdeklődéssel követte Mátészalka párt- és állami vezetése. Az üléseken és az ezt követő szakmai megbeszéléseken többek között részt vett **dr. Forgács András** az MSZMP városi bizottsága első titkára, **dr. Kanyó László** az MSZMP városi bizottsága titkára, **Tiszai Gyula**, valamint **Major József** a jármi Alkotmány tsz. elnöke, aki a Szatmári Múzeum patrónusa is.

A program tartalmas, élménygazdag kirándulással ért véget, Szatmár nevezetes műemlékeit látogattuk meg. Felidéződtek a régi közös gyűjtések emlékei is.

A tanácskozás anyaga kötetben is megjelenik.

Bellon Tibor

Berze Nagy János emlékezete Tudományos tanácskozás Besenyőtelken

A Múzeumi és Műemléki Hónap Heves megyei rendezvényeinek egyik kiemelkedő eseményére 1982. október 15-én Besenyőtelken került sor. A TIT Heves megyei Szervezete és a Heves megyei Múzeumok Igazgatósága e dél-hevesi községben egésznapos programmal tisztelgett a kiváló folklorista, **Berze Nagy János (1879–1946)** emléke előtt.

A délelőtti órákban összegyűlt igen népes érdeklődő közönséget először a besenyőtelki népdalkör köszöntötte helyi gyűjtésű dalcsorával. Ezt követően hangzott el a volt szülőház helyén álló mai épület előtt dr. **Ujváry Zoltán** professzornak, a **KLTE Néprajzi Tanszéke** vezetőjének emléktábla-avató beszéde. Hangsúlyozta, hogy a hazai és a külföldi szakemberek előtt, de az ifjúság körében szintén jól ismert a fáradhatatlan népmesekutató életműve, annak tudományos és ismeretterjesztő-népszerűsítő szellemi hagyatéka. Azonban a helyi törekvések mellett nem elhanyagolható az az adósság, amelynek törlesztése még most is az utókorra hárul.

Az emléktábla leleplezése után **Jónás Zoltán** előadóművész tolmácsolásában hangzott el a „**Hamis Jankó**” című mese, amely egyike volt a **Berze Nagy János** által elsőként gyűjtötteknek. Ezt követte ifjú dr. **Berze Nagy János**nak, atyja tudományos hagyatéka gondozójának rövid beszéde, aki meleg szavakkal méltatta a Néprajzi Társaság, Baranya és Heves megye tanácsainak, valamint a szülőfalu lakosságának áldozatkész támogatását, amellyel mind a mai napig ápolják a néprajztudós emlékét. (Ennek legújabb bizonyítéka a Pécssett rövidesen megjelenő „**Nap és tükör**” című tanulmány-gyűjtemény.)

A **Berze Nagy János** nevével fémjelzett megyei gyűjtőpályázatra benyújtott dolgozatokat dr. **Bodó Sándor** megyei múzeumigazgató értékelt. Ekkor került sor az eredményhirdetésre és a díjak átadására.

A koradélutáni órákban kezdődött a néprajztudós gazdag szellemi hagyatékát méltató tudományos tanácskozás, amelynek a besenyőtelki komplex nevelési központ adott otthont. A vendégek itt tekintették meg a **Berze Nagy János** életével kapcsolatos dokumentumok számos ritkaságából rendezett kiállítást, melynek anyagát a tudós fia bocsájtotta a szervezők rendelkezésére.

A tanácskozás, amelyen az elnöki tisztelet **Ujváry** professzor töltötte be, három előadásra épült. Dr. **Fülöp Lajos** – aki maga is e táj szülőtte – „**Berze Nagy János és Heves megye**” címmel elemezte részletesen a tudós származását, gyermekéveit, pályájának induló szakaszát és a megkezdett munkát reprezentáló első publikációit. Ezután került sor a népmesekutató tudományos műhelyének másik kiváló ismerője, dr. **Banó István** „**Berze Nagy János besenyőtelki folklor-gyűjtései a századfordulón**” című elő-

adására. Az előadó érzékletes példákkal bizonyította a tudós szoros kötődését szülőhelyéhez, valamint azokat az elsődleges élményeket, amelyek későbbi munkásságára oly erős hatást gyakoroltak. A korai publikációk példáján keresztül viszont – nem kevés kritikai éllel – utalt olyan tudománytörténeti tényekre is, hogy Berze Nagy János számos közleménye csak rövidített, gyakran megcsonkított formában láthatott napvilágot. (Ezt igyekszik pótolni Banó István „A századforduló táján feljegyzett hiedelmek, szokások, babonás történetek a Heves megyei Besenyőtelken” című, a Heves megyei Múzeumi Évkönyv legújabb kötetében megjelent tanulmányával.) Harmadikként Béres Endre tanár, az évek óta sikeresen működő besenyőtelki honismereti szakkör vezetője szólt munkájukról a „Honismereti munka és Berze Nagy János emléke Besenyőtelken” című előadásában. Ennek során a hallgatóság képet nyerhetett a szülőfalu mai életéről, a néprajzi hagyománygyűjtés helyi eredményeiről és további terveikről.

A tudományos tanácskozás végén kialakult baráti beszélgetés során elhangzott hozzászólások szintén a helyi gyűjtőmunka további folytatására biztattak. A résztvevők örömmel vették és támogatásukról biztosították azt a besenyőtelki elképzelést, hogy Berze Nagy János relikviáiból emlékszobát rendezzenek be, s ott évente méltó megemlékezést tartsanak a falu hírnevessé vált szülőtéről.

Kriston Vízi József

Nemzetiségi néprajzi nap Városlődön

1982-ben Veszprém megyében a Múzeumi és Műemléki Hónap egyik rendezvénye volt a Városlődön megtartott nemzetiségi néprajzi nap, október 29-én. A színvonalas rendezvényt a veszprémi Bakonyi Múzeum és a HNF Veszprém megyei szervezének Nemzetiségi Munkabizottsága szervezte. Az érdeklődők – a nemzetiségi falvak lakossága és az etnográfus szakemberek – a Dunántúl, ezen belül is elsősorban a Közép-Dunántúl nemzetiségeinek néprajzi kutatásáról kaptak áttekintést. Az előadók Fejér, Veszprém és Zala megyéből érkeztek. A tanácskozáson dr. Kerecsényi Edit, a nagykanizsai Thúry György Múzeum igazgatója elnökölt.

A megnyitót Városlőd Községi Tanácsának elnöke, Ujhelyi Sándor mondta. A bevezető előadást dr. Lackovits Emőke a Bakonyi Múzeum etnográfus muzeológusa tartotta. A megye két nemzetiségének: a németnek és a szlováknak történetét tekintette át, és számot adott e két nemzetiség néprajzi kutatásáról.

Lukács László székesfehérvári néprajzkutató „Kakasütés a dunántúli nemzetiségeknél” című előadása az egyik legérdekesebbnek ígérkezett, és a hallgatóság nem is csalódott. Elemezte a szokás történetét, rámutatott középkori eredetére. Beszélt a szokás előfordulási helyeiről, gazdag Veszprém megyei anyagot felvonultatva.

Koppányi István nyugalmazott városlődi iskolaigazgató gazdag recens néprajzi anyagot dolgozott fel a városlődi németek lakodalmi szokásairól. A lakodalom sok archaikumot őrző bemutatása mellett a járulékos illetve kiegészítő szokáselemeknek is bőséges tárát ismertette. Ebele Ferenc magyarpolányi plébános a magyarpolányi németek szakrális hagyományairól tartott előadást. Gazdag anyagából három archaikus éneket ismertetett, az eljegyzés és a lakodalom alkalmával énekelt házassági éneken kívül még két virrasztási éneket.

Nagy érdeklődést kiváltó előadást tartott Kiss Albertné németbányai tanítónő „A lakáskultúra változása Németbányán a századfordulótól napjainkig” címmel. Hadnagy László pápai múzeumigazgató „A tűzszenteléssel kapcsolatos szokás a bakonyi németeknél” című előadásában a bajelhárításban használatos szentelt fát, a „Weihholz”-ot mutatta be. Ismertette a készítés körülményeit és a hozzá kapcsolódó szokáskört is. Csudai Bertalan veszprémi tanár „Folklórgyűjtés a bakonyi szlovák falvakban” című előadásával a szlovákok közötti néprajzi gyűjtés lehetőségeiről beszélt. Dr. Gelencsér József székesfehérvári jogtanácsos az alsószentmártoni sokácoknak a táji munkamegosztásban játszott szerepéről és interetnikus kapcsolataikról beszélt. Edig kevésbé kutatott területekről hozott új eredményeket. A vizsgált közösség kapcsolatrendszerét és munkamegosztását a hagyományos közösség felbomlásának idejéig követte nyomon.

A záróelőadást dr. Lackovits Emőke tartotta a Veszprém megyei német nemzeti-ség viseletkutatásának problémáiról és jellemzőiről. A népviseletekkel, mint archaikumok és karakterisztikus vonások őrzőivel foglalkozott. Kitért azoknak a levéltári forrásoknak az ismertetésére, amelyek a helyszíni néprajzi gyűjtés és az archív fotók mellett a viselettörténet XVIII–XIX. századi adatainak megőrzői.

Az előadások sorát Kerecsényi Edit múzeumigazgató értékelő összefoglalása zárta. Ezután a jelenlevők műemléki sétán vettek részt Koppányi István nyugalmazott iskolaigazgató és Frey Mátyás plébános vezetésével.

Az előadások a Honismereti Tanulmányok 1983. évi kötetében látnak napvilágot Harmat István szerkesztésében. A jelenlevők megállapodtak abban, hogy ezentúl két évente az egész Dunántúlra kiterjedően rendezik meg a nemzetiségi néprajzi tanácskozást a Bakonyi Múzeum és a Veszprém megyei Levéltár szakmai irányításával.

Sófalviné Tamás Márta

Kulturális/szociális antropológiai műhely

Az MTA I. Osztálya által a Néprajzi Bizottság mellett létrehozott Kulturális Antropológiai Munkabizottság több társadalomtudomány képviselőit tömöríti. Feladatát az általános kultúraelmélet kérdéseinek megvitatásában, újabb társadalomtudományi, antropológiai kutatási irányok és eredmények ismertetésében, interdiszciplináris, multidiszciplináris eszmecserék létrehozásában látja. Az MTA Néprajzi Kutató Csoportjának Szociális Antropológiai Osztályával együttműködve 1982-ben és 1983 elején a következő előadásokat és műhelyvitákat rendezte:

1982. április 6.

Sárkány Mihály: „A falu a mai magyar társadalomban” (a Vágvölgyi András szerkesztésében megjelent kötet ismertetése, Vágvölgyi András hozzászólásával)

1982. május 11.

Zora Rusnaková (Bratislava): Kísérlet a paraszti értékrend változásának megragadására Szlovákiában: az asztal funkciója és értékelése.

1982. május 14.

Sárkány Mihály: Elképzelések a kultúra evolúciójáról és tipológiájáról.

1982. október 28.

E. Sz. Markarjan (Jereván): A kultúraelmélet és a modern tudomány.

1982. november 5.

E. Sz. Markarjan (Jereván): A kultúra lokális és egyéni különbözőségei kutatásának perspektívái.

1982. október 12.

Ünnep és lakodalom. Bevezető előadás: Szuhay Péter; felkért hozzászóló: Csepeli György, Zelnik József.

1982. november 16.

Martha Lampland (Chicago), Éva Huseby (Ann Arbor), Michael Sozan (Slippery Rock): Antropológia a tanteremben és a terepen. (Három – jelenleg ösztöndíjjal Magyarországon dolgozó – amerikai antropológus ismertetője saját egyeteme antropológiai oktatási rendszeréről és terepmunkájáról.)

1983. március 18.

Szigeti Jenő: Nazarénus házasság és temetés a XIX. században.

1983. március 25.

Pogány Mária: A nazarénusok életformájának változása 1945 után.

SZEMÉLYI HÍREK

A debreceni Déri Múzeum igazgatóhelyettesévé 1983. január 1-től Vargáné Szathmári Ibolya etnográfus muzeológust neveztek ki.

Az egi Dobó István Vármúzeum tudományos titkárává neveztek ki 1983. február 1-től dr. Petercsák Tivadar osztályvezetőt.

A túrkevei Finta Múzeum megbízott igazgatója 1982. szeptember 1-től dr. Örsi Julianna, aki korábban a karcagi Györffy István Nagykun Múzeum etnográfus muzeológusa volt.

A kaposvári Rippl-Rónai Múzeum új munkatársa 1982. szeptember 15-től Gáll Éva etnográfus.

Kandidátusi értekezések megvédése

A Tudományos Minősítő Bizottság 1983. január 11-én tartotta meg Nagy Dezső *A magyar munkásság hagyományainak kutatása. Munkásfolklor* című kandidátusi értekezésének nyilvános vitáját. Az értekezés opponensei Katona Imre, a történelemtudományok kandidátusa és Maróthy János, a zenetudományok doktora voltak. A bíráló bizottság elnökeként Dömötör Tekla, az irodalomtudományok doktora működött közre.

Nagy Dezső szintézisalkotásra törekvő értekezése a magyar munkásosztály múltjának mintegy százhusz éves történeti szakaszát vizsgálja a folklor különleges szempontjából. Időben átfogja az antifeudális, az agrárszocialista, az ipari munkás mozgalmakat, a céhes- és bányaipart, térben kiter a hadifoglyok, az amerikai magyarok és a határainkon túl élő magyar nyelvű munkásság lírai és epikus folklor hagyományaira is. Az értekezés különleges érdeme, hogy hazai viszonylatban először tesz kísérletet a magyar munkásfolklor jelenségeinek összefoglaló értékelésére, bemutatására, továbbá megállapítja a hazai történelmi folklor és az ipari, ill. mezőgazdasági munkásság folklorjának a viszonyát.

A Tudományos Minősítő Bizottság Nagy Dezsőt a történelemtudományok kandidátusává nyilvánította.

Nagy Dezső munkája feltétlenül hasznosan egészíti ki a magyar folklor eddigi eredményeit, új szempontokat közvetít a művelődéstörténet számára. Ezen túlmenően

hozzájárulhat a mai tudatformálás alakulásához is. Ajánlatos lenne az értekezés sokszorosításával, közzétételével máris foglalkozni, amihez szükség lenne a könyvkiadás céljára való átszerkesztésre és lerövidítésre.

Tárkány Szücs Ernő

1983. február 24-én került sor a Magyar Tudományos Akadémia Kistermében Domonkos Ottó *A magyarországi kékfestő ipar* című kandidátusi értekezésének nyilvános vitájára. Az értekezés opponensei K. Csilléry Klára és Hoffmann Tamás, a történelemtudományok (néprajz) kandidátusai voltak. A Tudományos Minősítő Bizottság által kijelölt bíráló bizottság elnöki tisztével Takács Lajost, a történelemtudományok doktorát, a titkári teendőkkkel Andrásfalvy Bertalant, a történelemtudományok kandidátusát bízták meg.

Domonkos Ottó értekezésében egy, a paraszti szükségletre termelő iparág történeti-néprajzi szemléletű feldolgozását végezte el, a magyarországi kékfestő ipar történetét a maga teljességében mutatja be. Számbaveszi a kékfestés technológiáját, eszközkészletét, a felhasznált mintakincset, elemzi azok motívumait. Bemutatja a falusi és mezővárosi műhelyek termékeinek szerepét a viseletek alakulásában, a kékfestő anyag beépülését a női és a férfi öltözékbe valamint a lakástextilek körébe. A recens anyagot szervesen egészítik ki a múzeumokban található tárgyi és írott emlékek, a hazai és külföldi levéltárak adatai, mint pl. a céhes iratok, vándorkönyvek, mesterjegyzékek, hagyatéki leltárak, árszabások. A disszertáció összefoglaló képet rajzol az iparág teljes történetéről hazai megjelenésétől napjainkig. A hazai kékfestő ipar alakulásában nagy súlyt helyez a céhes szerveződés és a festőcéh megalakulásának jelentőségére.

Domonkos Ottó értekezését a bíráló bizottság egyhangúlag elfogadta és javasolta a Tudományos Minősítő Bizottságnak, hogy a jelöltnek ítélje oda a történelemtudományok (néprajz) kandidátusa tudományos fokozatot.

Gergely Katalin

MÚZEUMI HÍREK

A fertőszéplaki falumúzeum

1982. július 30-án a Győr-Sopron megyei Fertőszéplakon Hoffmann Tamásnak, a Néprajzi Múzeum főigazgatójának megnyitó szavai után a nagyközönség számára is látogatható lett a falumúzeum. A nyitás napját tíz évnyi munka előzte meg. A kezdetek az 1970-es évek elejére nyúlnak, amikor a legendás fűrészfogas beépítésű fertőszéplaki utcator öt házát a megyei tanács megvásárolta és a soproni múzeumot megbízta a megyei tájházprogram keretében tartozó épületegyüttes berendezésével.

Az OMF soproni építésvezetősége a helyreállítási munkákat 1976 nyarán kezdte meg s a nyitás napjára fejezte be. A múzeumi célokat szolgáló lakóházak (Nagy Lajos u. 31–39.) felhasználási tervei, a leendő kiállítás koncepciója a helyreállítást megelőző műemléki kutatások és néprajzi gyűjtések alapján készültek. Az öt közel egyidőben (1860–1870 között) épült ház eleve kínálta a lehetőséget, hogy faluképi jelentőségükön túl többet mutassunk be bennük, mint az az átlagos tájházakban megszokott.

Az öt épület hét lakásának berendezésére tehát a következő terv született:

Nagy L. u. 39. eredeti külső homlokzatokkal, teljes belső korszerűsítés és komfortosítás után gondnoki lakásként épült újjá.

Nagy L. u. 37. szintén a feltárható legkorábbi külső homlokzatok, de a belső alaprajz a „hagyományos” vitrines kiállítás céljaira némileg módosítva. Benne kapott helyet a rövid történeti összefoglaló, a textilmunkákat, a sás és gyékény feldolgozást, a Fertő egykori halászatát bemutató kiállítás.

A Nagy L. u. 35. sz. ház két lakásában az 1850–1860-as, illetve az 1870–1890-es évek lehetséges berendezéseit próbáltuk rekonstruálni gyűjteményünk legkorábbi darabjaival: festett ládák és padok, mennyezetes ágyak, szövött és hímzett textilek, képek stb. Szerencsés véletlen folytán az eredeti szabadkémények megmaradtak, a konyha közepén fekvő hasábalakú kemencéket pedig a feltárás után teljes biztonsággal tudtuk rekonstruálni, így a lakások építéskori állapotuknak megfelelően épültek újjá.

A 33. sz. ház két lakásában már a XX. század fordulója utáni állapotokat mutatjuk be. Az egyik lakásban jobb módú család körülményeit feltételezve garnitúrában vásárolt, furníros – politúrozott bútort állítottunk ki, s a bútor jellegéből eredően a sarkos elrendezéssel is szakítottunk a berendezés rekonstrukciójakor. A konyhában meghagytuk az 1910-es éveknek megfelelő, lefedett szabadkémény alá épült mászókémény köré csoportosított katlan – sporhelt – kemence együttest.

A hátsó lakásban szerényebb körülmények között élő család berendezési tárgyait állítottuk ki az 1930-as évekből, puhafából készült, barnára mázolt flóderozott ágyak, szekrények, sublót, pálcabetétes támlájú sarokpad, öntöttvas kályha stb.

Az utolsó, 31. sz. ház egyik szobáját az 1950-es évek végének divatja szerint rendeztük be, az ún. „kombinált bútorral” – rekamié, kárpitozott székek és fotelek, ebédlőasztal, dohányzóasztal, szekrény stb. A hátsó szobában helyeztük el a konyhabútor garnitúrát és az asztali sporheltet – miként az az utolsó lakó használatában is volt.

Utcakép Fertőszéplakon 1982-ben

Adorján Attila felvétele

Az előzőekben ismertetett egyes lakásokhoz tartozó kamrákat és gazdasági épületeket igyekeztünk az adott korszak szerszámaival, tárolóedényeivel berendezni. Az épületekhez tartozó pajták sorában helyeztük el a gazdálkodás eszközeit. A 35. sz. ház udvarán álló asztalosműhelyben egy süttőri asztalosmester szerszámkészletét állítottuk ki – az illető mester apja a XIX. század végén még készített olyan virágos festésű bútort, amelyet az első két periódusban helyeztünk el.

Mint talán az előző rövid leírásokból kitűnt, a kiállítással azt szeretnénk érzékelteni, hogy ezekben az 1860 körül épült házakban száz éves történetük során hogyan alakult (alakulhatott) lakóik tárgyi környezete, de nem közömbös az sem, hogy maguk a házak milyen belső átalakításokon mentek keresztül az eredeti alaprajz viszonylagos épenhagyása mellett. Mindezt így, a berendezés oldaláról is nézve, érthetőbbé válik a közelmúlt faluképének rohamos átalakulása, a hagyományosnak mondott soros elrendezésű parasztházak alkalmatlansága a megváltozott életmódbeli igényekhez és gazdasági feltételekhez – s végső soron eltűnésük szükségszerűsége, bármilyen nehéz is ebbe belenyugodnunk.

Kücsán József

Kántor Sándor fazekas tájház
nyílt Karcagon 1982. október 28-án

Régi elképzelés vált valóra azzal, hogy a Múzeumi Hónap eseményeinek a sorában megnyitották a Kántor Sándor fazekas tájházat. Az idős mester munkásságával érdemelte ki ezt az elismerést. A fazekasház létrejötté azonban a NIT hagyományápoló, értékmentő tevékenységét is dicséri.

Az 1894-ben született mester már egy hanyatlóban levő fazekaskultúrát ismerhetett meg. A gyáripari olcsó és praktikus termékek a cserepet egyre inkább kiszorították a háztartásból. Tiszafüred híres fazekasainak a korongja már nem forgott, Mezőtúr, Vásárhely mesterei is csak nehezen élhettek mesterségük után. Kántor Sándor Ácsi Kovács Jánosnál sajátította el a szakmai fogásokat, hogy aztán egykettőre saját lábára állva saját elképzeléseit valósíthassa meg. Nagy segítségére volt az útkeresésben a szintén karcagi születésű néprajztudós, Györffy István, aki a tehetséges fiatalembert arra biztatta, vállalja fel a tiszafüredi fazekashagyományokat.

Ez lett munkásságának a legerőteljesebb vonulata. Azonban nemcsak másolta a füredi tálakat, tányérokat, edényeket, hanem hozzáadta a maga alkotó tehetségét. Így egyéni ízű fazekasságot teremtett, melyhez még a sárospataki és mezőcsáti valamint a Gyöngyös környéki kerámia társult.

Kántor Sándor az 1950-es években elsőként, alapító tagként csatlakozott a Népművészet Szövetkezetéhez. Tevékeny szervezője az új utakon induló népi iparművészetnek. Munkásságával iskolát teremtett, megmutatta az egyik lehetséges utat, amelyen a népi iparművészet járhat. Munkásságát 1958-ban Brüsszelben a vilákiállításán Nagydíjjal, 1978-ban itthon Kossuth-díjjal jutalmazták. Elsők között kapta meg a Népművészet Mestere kitüntető címet is.

A fazekas tájház első, utcai szobája enteriőr szerűen van berendezve olyan bútorokkal, melyek a Nagykunság módos parasztházának a jellemzői voltak. A pitarban félig kész, egyszer égetett és nyers edények a készítés fázisait mutatják. A sarokban múlt századi cserépedények valamint a tanítómesternek a kezemunkái láthatók. A hátsó két szobában tájegységenkénti csoportosításban láthatjuk a tiszafüredi, mezőcsáti, sárospataki, pásztói, gyöngyösi stílusban készült edényeket, tányérokat, tálakat. Külön helyet kapott a brüsszeli nagydíjjal kitüntetett figurális edények sora. Kántor Sándor irókával díszít, csak a gyöngyösi, pásztói és sárospataki edényeken dolgozik ecsettel.

A kiállítást felül fríz szerűen fotósor zárja le, amelyik a mester életéből, alkotásából, műhelyének részleteiből mutat egy-egy képet.

A NIT és Szolnok Megye Tanácsa által támogatott kiállítást dr. Selmeczi László megyei múzeumigazgató rendezte, a kivitelezés Hámory László vezetésével a KMI munkáját dicséri.

B. T.

Gyermekfoglalkozások a Néprajzi Múzeumban

1975-ben a Néprajzi Múzeum immár tárgyi anyagának, felszerelésének nagy részét a Kossuth Lajos térre költöztetve, megnyitotta kapuit a nagyközönség előtt. Egy

múzeum számára, amely éveken keresztül nem tudta önállóan kiállítani anyagát, óriási feladatokat, lehetőségeket jelentett az új helyen való működés.

Ekkor alakult meg az intézmény Közművelődési Osztálya is, amelynek a közönség érdeklődésére számot tartó kiállításokat, programokat kellett nyújtania. Elsőrendű fontosságúnak tartottuk, hogy a kiállításlátogatáson kívül más módjait is kidolgozzuk a múzeumi látogatásoknak, különös hangsúllyal éppen a közönségünk nagy részét kitevő iskolás korosztályra gondolva. Minthogy évtizedeken át Budapesten nem volt reprezentatív, nagy közönségforgalmú néprajzi múzeum, továbbá a múzeumi szolgáltatások rendszere, a múzeumlátogatási szokások természete is alapvetően átalakult az elmúlt negyedszázad alatt, a különféle múzeumlátogató rétegek közül csak az általános iskolákkal kezdtünk intenzíven foglalkozni. (A többi réteg számára egyelőre még nem dolgoztunk ki rendszeres múzeumi programokat.)

A továbbiakban, munkánk egy kis részére koncentrálván, ismertetni szeretnénk az általános iskolásokkal folyó munka eddigi néhány tapasztalatát.

Elhatároztuk, hogy gyermekfoglalkozásainkat nemcsak kiállításaink megismertése érdekében szervezzük, hanem végső célunk az lesz, hogy a hozzánk látogató gyermekekből olyan múzeumlátogató közönséget neveljünk, akik nagyobb igénnyel és „okosabban”, beavatottabb szemmel közelednek a múzeumokhoz, mint a jelenlegi közönség. Olyan foglalkozások kialakítását szorgalmaztuk, amelyeken a gyermekek megismerik a múzeumot, részletesen feldolgoznak egy-egy kiállítást, valamint olyan tevékenységet is végezhetnek, amelyre egyébként csak ritkán vagy egyáltalán nincs módjuk.

Első kísérletünk az 1977-ben nyílt „Magyar pásztorművészet” c. kiállításhoz kapcsolódott. Ez a kiállítás a pásztorok életmódjával, munkájával, mindennapjaival és művésztévével ismertette meg a látogatókat. A kiállítási anyag zöme a 19. századot reprezentálta. A téma rendkívül jól illett több általános iskolás évfolyam tananyagához, ugyanakkor a gyerekek számára is érdekes volt. Megszületett tehát egy foglalkozás-sorozat terve, amivel nemcsak a tanulókra gondoltunk, hanem elsősorban a pedagógusokra, szakkörvezetőkre, akik csoportokat tudnak hozni a mi – elsősorban csoportos látogatásra tervezett – foglalkozásainkra.

E közkedvelt témának, a pásztorkodásnak megismertetése arra is alkalmat adott, hogy a jövőre tervezett programok, kiállítások számára is megnyerjük közönségünknek ezt a rétegét. Hogy mennyire fontos volt ez és milyen nehéz volt „betörni” az iskolák terveibe gyermekprogramjainkkal, azt bizonyítja az is, hogy az első évben a kerületi Tanácsokon keresztül, de közvetlenül is értesítettük az iskolákat lehetőségeinkről, s ennek ellenére a jelentkezők száma a mainak negyedét sem érte el, holott a múzeumlátogatás, sőt konkrétan a népi kultúra iránti érdeklődésre nevelés a különböző tanrendekben is nagy nyomatékkal szerepel.

A foglalkozások a következőképpen alakultak:

Egyrészt megvalósítottuk az ismeretközlésnek olyan módját, hogy a kiállítás megtekintését megelőzte egy diavetítéses beszélgetés, amelynek során sok ismeretet, fogalmat tisztáztunk a tanulókkal, így, amikor ezt követően a kiállítást megtekintették, a megismert fogalmakat a helyszínen rögzíteni tudták. A második foglalkozás alkalmával felidéztek az előzőleg hallott legfontosabb ismereteket, ugyanis erre az ismeretanyagra épült az életmód-kérdés megértését szolgáló harmadik foglalkozás, amikor a

gyerekek megnéztek egy, a témával kapcsolatos, pásztor-életet bemutató filmet. A gyerekek a filmvetítés után megjelenítették a pásztorokat, elmondták, miből áll munkájuk, hogyan telik egy napjuk. (A film megtekintése után ezt a játékos feladatot a gyerekek nagy része jól megoldotta.) A harmadik alkalommal az állattartás történetét tekintettük át. (Ezt a témát természetesen csak a felső tagozatos tanulókkal beszéltük meg, a kisebbeknek mesét olvastunk [pl. „Igazmondó juhász”], majd a mesét maguk készítette bábokkal dramatizálták a tanulók.) A rajzolás, börtárgyak, bábok készítésével készségeik, képességeik fejlődtek, a negyedik alkalommal lezajló mesedramatizálás pedig kommunikációs képességeiket, fantáziájukat fejlesztette és a vidám hangulatot biztosította. E pedagógiai célok szem előtt tartásával elértük, hogy a tanulók úgy mentek el a múzeumból, hogy alig várták a következő találkozást.

Foglalkozásaink sikerét bizonyítja, hogy az ezt követő – kiállításokhoz szervezett – foglalkozásokon, a pászterművészettel megismerkedett, múzeumunkban már megfordult gyermekek nagy részével ismét találkoztunk.

Amíg nem volt állandó kiállításunk, az első kísérlet sikerén felbuzdulva, továbbra is szerveztünk időszakos kiállításainkhoz foglalkozás-sorozatokat. Ez természetesen folyamatos szakirodalom-feldolgozást, tervezést, felkészülést jelentett.

A „Szűr” c. kiállításához szervezett programnál elsősorban arra törekedtünk, hogy ennek a ruhadarabnak a történetiségét, típusait és motívumgazdagságát megismerjék a gyerekek. A három foglalkozás során megismerték a szűr-szabók munkáját, a szűrök funkcióját, szerepét a magyar paraszti öltözködés és viselet egészében, valamint azokat az embereket, akik viselték ezt a ruhadarabot. A „pásztor-téma átvezetésnek” is neveztük e foglalkozásainkat, hiszen a szűrök a pásztorok fontos ruhadarabjai voltak. A szűrök motívumgazdagsága, színviláguk harmóniája magától adta a gondolatot, hogy a gyerekek maguk is tervezzenek a szűr-ornamentikához hasonló mintákat. Ehhez biztosítottuk számukra a nyersanyagot, sablonokat, valamint színes tablókkal a legtipikusabb szűr-díszítményeket is a foglalkoztató terembe helyeztük, mely nagymértékben segítette őket a kompozíciós elrendezés megvalósításában. Egy másik alkalommal bábos formában a szűrök viselőit is megelevenítettük.

Tudjuk, hogy foglalkozásaink nagy vonzereje a manuális tevékenység (bőrmunkák, bábkészítés stb.), a játék, amely csaknem minden foglalkozáson jelen van. Mondták már: csak az érdekes látnivalókért, a játékért szeretnek a gyerekek a Néprajzi Múzeumba menni, az elméleti ismeretek, a mégoly fesztelen, jó hangulatú tárlatvezetés önmagában nem hagy bennük nyomot. Ha „csak” ez az igazság, véleményünk szerint ez sem kevés. Kellemes hangulatban, olyan régi technikákkal, anyagokkal ismerkedhetnek meg nálunk a gyerekek, amit csak nagyon kevés iskola vagy pedagógus képes biztosítani. Ez is lehet vonzerő, és nekünk nemcsak az ismeretközlés, egy adott és most látható kiállítás megismertetése a feladatunk, hanem olyan felnövekvő múzeumlátogatók megnyerése is, akik arra emlékeznek vissza, hogy többször és örömmel jöttek hozzánk gyerekként és talán a gyermekkori élmények alapján másként közelednek majd felnőtt szemmel is a múzeumhoz.

Következő nagyobb foglalkozásunk a „Gyermekelet a régi magyar faluban” c. kiállításához született meg. A foglalkozásokat a legfőbb mondanivalók szerint tervezve, úgy valósítottuk meg, hogy először átfogó képet kívántunk nyújtani az anyagról. Második alkalommal a hétköznapi és ünnepek, a munka és a munkára nevelés, a tanulás

témája került a középpontba. A harmadik találkozón a parasztyerekek játékait vet-tük szemügyre, elsősorban azokat, amelyeket maguk a gyerekek készítettek. Ezeken a foglalkozásokon próbálhatták ki a tanulók a gyékényszövést, a természetes anyagokból való játékkészítést. A foglalkozásokat úgy igyekeztünk felépíteni, hogy a hármat együtt, de egyenként is igénybe vehessék a csoportok.

Elmondhatjuk, hogy ez a foglalkozás-sorozat is hasznos volt a tanulók és a mú-zeum számára is. A kísérő pedagógusokkal való beszélgetés során kiderült, hogy több tantárgyhoz (rajz, környezetismeret, történelem, irodalom) segítséget tudtunk nyújta-ni foglalkozásainkkal. Azt is elmondták a pedagógusok, hogy a gyerekek az iskolában a többieknek is megmutatták a nálunk elsajátított technikákat, játékokat.

Feldolgoztuk a „Ködmön, suba” c. kiállítást is, melynek célja a szücsmesterség és kiállításunkon látható produktumainak mind teljesebb megismertetése volt. Ezt kö-vetően a gyermekek motívumok tervezésével, rajzolásával, papírkivágással töltötték idejüket.

A „Paraszi konyha” c. kiállításunkra épített foglalkozás-sorozatot csak felső-tagozatos tanulók részére szerveztük. Feldolgoztuk a gyerekekkel a földművelés tör-ténetét, fejlődését, a kenyérsütés hagyományait, kitértünk a gabonatermesztés és a gabonakonjunktúra kérdéseire. Megismerkedtek a tanulók a 19. századi paraszi táplál-kozás hagyományaival. Szó esett táplálkozásunk szerkezetéről, az ételek készítéséről, fogyasztásáról. Végül az ünnepi étkezések rendszeréről, alkalmairól, előkészületeiről is szó volt. Valamelyik foglalkozás alkalmával kipróbálhatták a gyerekek az agyagfor-mázást is; egyszerű technikával másolatokat készítettek a nekik legjobban tetsző tár-gyakról.

A pedagógusokkal való konzultációkból tudjuk, hogy e foglalkozás-sorozattal elsősorban a történelem és magyar órák tananyagainak megértését segítettük elő. A ki-állítás mindkét egységének alapos megismerése után könnyebb volt a tanulóknak egy-egy összefoglaló órára készülni, fogalmakat, ismereteket és eszközöket megjegyezni, „használni”. Ez a foglalkozás-sorozat (akarva-akaratlanul) tehát elsősorban a tantár-gyak tanulásában, megértésében nyújtott többet az előző foglalkozás-sorozatoknál. A gyerekekkel való beszélgetések erősítették meg bennünk azt a szándékot, hogy kiállí-tásoktól független, kifejezetten tantárgyakat segítő foglalkozásokat is kidolgozzunk a jövőben.

Az 1980-ban megnyílt állandó kiállítást („Az őstársadalmaktól a civilizációig”) 1981. szeptemberétől tudtuk feldolgozni az általános iskolásokkal, 6 részből álló, felső tagozatosok részére és 3 részből álló, alsó tagozatosok részére szervezett foglalkozás-sorozatokkal. A foglalkozás-sorozatok kísérleti jellegűek. Egy év alatt szeret-nénk meggyőződni arról, hogy az általunk indított két sorozat keretében sikerül-e alapo-san és jól megismerni a kiállítást; segítségével sikeresebben tanulják-e az iskolában azokat a tárgyakat, amelyek kapcsolódnak e kiállításhoz; s egyáltalán érdeklí-e ezt a korosztályt az Európán kívüli népek életmódja, kultúrája; hasznát veszik-e annak, ha a társadalmi fejlődés általunk bemutatott alternatíváját alaposan megismerik. Mind-két foglalkozás-sorozathoz kapcsolódik többféle manuális tevékenység, pl. gyöngyfű-zés, gyapjúfonás, rajzolás, kalapkészítés stb. A felső tagozatosok 6 részből álló fog-lalkozás-sorozatának utolsó részében egy játékos kérdőívet töltenek ki a gyerekek. A kérdőív célja elsősorban az, hogy megtudjuk, hogy használják az itt szerzett ismeretei-

ket a gyerekek. Természetesen a kérdőívek vizsgálják azt is, mennyiben értették meg a mőtárgyakat, tudják-e, hogy a különféle népek, népcsoportok mely tárgyakat használnak és miért. De kíváncsiak vagyunk a kiállításon való tájékozódó-képességükre, földrajzi ismereteikre, családi, iskolai körülményeikre, múzeum-járó szokásaikra is.

Reméljük, hogy a kérdőívek feldolgozásakor néhány – most még megválaszolatlan – kérdésünkre választ kapunk, az így szerzett információk pedig erősítik, segítik munkánkat és alapjául szolgálnak jövőbeni múzeumpedagógiai terveinknek.

Csók Márta – Pappné Mészáros Johanna

KUTATÓINK ÉLETÉBŐL

A 75 éves Keszi Kovács László köszöntése

Keszi Kovács László a Magyar Néprajzi Társaság tiszteleti tagja 1908. március 3-án Polgáron született ősi kismemesi pásztorcsaládból. Ez a tény kétségtelenül befolyásolta életútját, amikor a néprajzi kutatást, annak is elsősorban olyan ágait választotta, melyek valamilyen formában kapcsolatban állottak a pásztorélettel. Az egyetemen közgazdaságtudományt és néprajzot egyaránt hallgatott, de az utóbbiból szerzett doktorátust. 1934-től kezdve Györffy István tanársegéde, majd a Néprajzi Múzeum gyakornoka. 1940-ben Kolozsvárra került, ahol az Erdélyi Tudományos Intézetben intézei tanár és az egyetemen helyettes egyetemi tanár, 1944-től kezdve a Néptudományi Intézet munkatársa Budapesten, ennek feloszlata után az Eötvös Lóránd Tudományegyetem Néprajzi Tanszékén tudományos kutató, majd az MTA Néprajzi Kutatócsoport megalakulásától kezdve annak tudományos főmunkatársa.

Keszi Kovács László öt évtizede tagja Társaságunknak és választmányunkban csaknem ugyanennyi idő óta fejt ki tevékenységet. Központi folyóiratunk, az *Ethnographia* tizennégy évfolyamát (1957–1971) szerkesztette. Ennél hosszabb ideig csak **Sebestyén Gyula** állott az évszázados évfordulójához közeledő folyóiratunk élén.

A Néprajzi Múzeumban **Gunda Bélával** együtt létrehozta az Etnológiai Adattárát, mely attól kezdve minden néprajzi feldolgozás legfontosabb forrása. Nemcsak ennek, hanem az egész néprajzi muzeológia rendszerének kidolgozója (*Néprajzi muzeológia*. NÉ. 31:261–293), mely tulajdonképpen ma is egyetlen ilyen összefoglaló munka, melyet haszonnal forgathatunk. Az Etnológiai Adattár és általában a néprajzi gyűjtés elősegítésére saját és mások tapasztalatait felhasználva kitűnő útmutatót adott ki, mely rendkívül hasznos segítségnek bizonyult a kezdő és gyakorlott gyűjtők számára egyaránt. A Néprajzi Múzeumban Györffy István tanácsára feldolgozta a hatalmas és nagyértékű ekegyűjteményt, mely minden további magyarországi, kárpát-medencei, sőt közép-európai ekekutatásnak kiindulópontját képezte (*A Néprajzi Múzeum magyar ekéi*. NÉ. 29:1–44), annál is inkább, mert németül is megjelent. Talán érdekességként megemlíthető, hogy ezt a három önállóan is megjelent alapvető munkáját a Magyar Néprajzi Lexikon (3:225) nem említi meg.

Kolozsvári évei alatt hatalmas területet járt be és rengeteg, jórészt ma is publikálatlan néprajzi adatot gyűjtött össze, melyek közül különösen fényképei emelkednek ki. Itt írta meg *A kolozsvári hóstátiak temetkezése* (Kolozsvár 1944.) című munkáját, mely rendkívül zaklatott háborús körülmények között, a befejező fejezet és összefoglalás nélkül látott napvilágot. Ez a nagy terjedelmű mű nemcsak az azóta már megszűnt kolozsvári Hóstát magyar református lakosságának temetkezési szokásait foglalja magába, hanem összehasonlító anyagként az egész magyar, sőt európai és távolabbi megfeleléseket és párhuzamokat is feldolgozta. Így ez a munka valóságos kézikönyv, mert ha valaki a temetkezés kérdésével kíván foglalkozni, akkor ehhez kell elsősorban nyúlania.

A Néptudományi Intézetben Györffy György vezetésével és irányításával indult

meg a Magyar Népkutatás Kézikönyve című összefoglalás, melynek feladata volt az elért eredmények összefoglalása és a kutatás további feladatainak kijelölése. Igazán csak sajnálni lehet, hogy a kézikönyv egészében nem jelent meg. Ebben a vállalkozásban **Keszi Kovács László** három nagy terület összefoglalását is elvégezte: *A magyar állattartás kutatása*. Bp. 1948.; *A magyar földművelő gazdálkodás kutatása*. Bp. 1948.; *A magyar népi közlekedés kutatása*. Bp. 1948. A magvas összefoglalásokat kitűnő bibliográfia egészítette ki. A ma már ritkaságszámba menő füzetek (20–40 lap terjedelműek) útmutató hatása rendkívül nagy volt, mert a mai kutatónemzedék lényegében ezzel kezében indult el tudományos feldolgozásában.

Az 1950-es évektől kezdve a néprajzi filmezés legszorgalmasabb munkása, akinek sikerült olyan munkamozzanatokat (pl. sarlós aratás, nyomtatás, cséplés stb.) megörökíteni, amit mások sem előtte, sem utána nem tudtak lencsevégre kapni. Hihetetlen energiával dolgozott. Maga kutatta fel a terepet, maga végezte a felvételeket, a vágásokat. Azt, hogy ma rendelkezünk egy bizonyos mennyiségű néprajzi filmfelvétellel és azt a néprajz különböző területein hasznosítani tudjuk, **Keszi Kovács Lászlónak** köszönhetjük. Különösen sok táncfelvételt is készített, olyanokat, amelyeneket már többet nem lehet megörökíteni.

Fiatal korában, mint ösztöndíjas Finnországban tanult, ahol nemcsak a nyelvet, hanem a finn néprajztudomány módszereit is elsajátította és ezt közvetítette hazánkba. Egy fél évszázadon keresztül összekötő kapocs a finn és a magyar néprajztudomány között, amit a finn állam függetlenségének 50. évfordulóján 1967-ben a Finn Oroszlán Lovagrend parancsnoki fokozatával jutalmazott a finn kormány.

A Magyar Néprajzi Lexikon munkatársaként a szekér részeit és változatait dolgozta ki. Csodálattal tölt el az a hatalmas anyagismeret, amely ezekben a kis cikkekben megmutatkozik. Nemcsak a szekér részeit elemzi nagy hozzáértéssel, hanem harminc táji és használati formát mutat be, olyanokat nagyobbbrészt, melyeket az irodalom nem vagy alig ismert. Azt szeretném hinni, hogy e mögött a harminc-negyven szócikk mögött egy monográfia húzódik meg és ez nagyszerű lenne, mert a magyar néprajztudománynak nagyon nagy szüksége lenne egy ilyen összefoglalásra.

Legjobban mégis tudományos pályája során az állattartás iránt érdeklődött. Közvetlen hazája Tiszacsege, a Hortobágy pásztorkodása kisebb-nagyobb cikkekben tűnik fel. Erdélyi feldolgozásai (*A bányosváraljai fejős juhászat*. Bp. 1948.) sok eddig ismeretlen részletet tártak fel. Ebből készült el kandidátusi értekezése is, melyet nagyon jó lenne, ha nyomtatásban is közreadna.

Most, mikor 75. születésnapján szeretettel üdvözljük **Keszi Kovács László** tiszteleti tagunkat, kívánjuk, hogy további jó egészségben éljen. Egyben kérünk is Tőle! Kérjük, hogy azt a hatalmas tudást, amit magában felhalmozott, cikkek, tanulmányok, könyvek formájában adja át a magyar néprajztudománynak, az egész nemzeti művelődésnek.

Balassa Iván

Dömötör Sándor 75 éves

A Magyar Néprajzi Társaság Választmánya ünnepélyesen emlékezett meg Dömötör Sándor tiszteleti tag 75. születésnapjáról köszöntvén a jubilálót.

Dömötör Sándor Dunaszentgyörgyön született. Ezt az életrajzi adatot azért kell megemlíteni, mert etnográfussá válásában szerepe volt a hazuról hozott élményeknek is. Folkloristának készült, doktori értekezését a betyárromantikáról írta. Egyetemi tanulmányai befejezése után nem tudott olyan munkahelyet kapni, ahol a néprajzzal hivatásszerűen foglalkozhatott volna. Hosszabb ideig a balatonkenesei fővárosi üdülő gondnokságán dolgozott. Napi munkája mellett a néprajzra is gondot fordított, több cikket, tanulmányt írt ezekben az években is. Életútját, a hadifogságból visszatérvén, a múzeumok állami kezelésbe vétele fordította más irányba. 1949-ben a szombathelyi múzeum igazgatója lett, s ezzel végre olyan munkahelyet kapott, ahol kiteljesíthette néprajzi terveit. A szombathelyi 10 év munkásságának eredményei azt mutatják, hogy otthonosan mozog az anyagi kultúra területén is. Több, maradandó értékű tanulmányban foglalta össze a szelid gesztenye gazdálkodásról, az őrségi földművelő gazdálkodás kérdéseiről végzett kutatásait, az Őrségről gyűjtött ismereteit. A szombathelyi évtized után a Népművelési Intézetben várták új feladatok: a honismereti mozgalom szervezése.

Dömötör Sándornak a Magyar Néprajzi Társaság jó egészséget s még sok alkotó évet kíván.

K. J.

Köszöntések

A Magyar Néprajzi Társaság nevében szeretettel köszöntjük 60. születésnapja alkalmából dr. Szolnoky Lajos kandidátust, *Györffy István Emlékermes* tagtársunkat, aki a rosnövények feldolgozásának eszköztörténeti vizsgálata valamint a Szabadtéri Néprajzi Múzeum megszervezése terén végzett kiemelkedő jelentőségű tevékenységet; Pusztainé Madar Ilonát, a fáradhatatlan néprajzi gyűjtőt, aki regionális vizsgálataiban a paraszti gazdálkodástól a népi vallásosságig számos témakörrel foglalkozik; Pogány Pétert, aki a magyarországi ponyvanyomtatványok feltárásával és Erdélyi János népdalgyűjtéseinek gondozásával gyarapította szaktudományunkat.

Tanulmányút Finnországban

A Művelődési Minisztérium magyar–finn kulturális munkaterve alapján 1982. szeptember 10. és november 8. között kéthónapos tanulmányúton jártam Finnországban. Utazásom célja az volt, hogy tapasztalatokat szerezzek a finn néprajzi és összehasonlító vallástudományi kutatásokról és hogy egyetemi munkámhoz és további kutatásaimhoz anyagot gyűjtsek.

A finn Oktatási Minisztérium fogadó intézményként az Összehasonlító Vallástu-

dományi Tanszéket (Uskontotieteen Jaosto), szakmai tanácsadóként Juha Pentikäinen professzort jelölte ki számomra. Helsinki tartózkodásom alatt elsősorban a Finn Irodalomtudományi Társaság (Suomalaisen Kirjallisuuden Seura), a Finn Múzeumi Felügyelőség (Suomalainen Museovirasto), az Összehasonlító Vallástudományi Tanszék (Uskontotieteen Jaosto), a Néprajzi Tanszék (Kansatieteen Laitos), a Folklor Tanszék (Folkloristiikan Laitos) és a Finnugor Társaság (Suomalais-Ugralaisen Seura) könyvtárában dolgoztam. Konzultációkat tartottam Juha Pentikäinen professzorral, Lea Virtanen professzornővel és Juhani Lehtonen professzorral.

Szeptemberben felkerestem az oului egyetemet, ahol Eino Siuruainen professzor fogadott. A vele folytatott beszélgetések során tájékoztatott a lappok néprajzi és szociológiai kutatásáról, megismertett a lappok recens kultúrájával, életmódjával. Ezeket az ismereteket rövid lappföldi utazásom során személyes tapasztalataimmal is megerősítettem és bővítettem. A lappföldi út programjának összeállításában Pekka Sammal-lahti professzor volt segítségemre. Utazásom során felkerestem számos inari és utsjoki lapp települést, meglátogattam inari skanzent és a rovaniemi lapp múzeumot és könyvtárat is.

Októberben a Helsinkiben megkezdett munka folytatása mellett a helsinki egyetemen előadásokat tartottam a közép-európai vallási néprajzról, a magyar folklórkutatók vallási irányairól, valamint a magyar etnikai csoportokról. Meglátogattam a jyvaskyläi egyetem Néprajzi Tanszékét, majd egy hetet Turkuban töltöttem. A turkui egyetem Folklor és Vallástudományi Tanszékén (Uskontotieteen ja Folkloristiikan Laitos) és a turkui Svéd Akadémia (Åbo Akademi) Donner Intézetének (Donnerska Institut) könyvtárában dolgoztam. Konzultációkat tartottam Lauri Honko professzorral és felvettem a kapcsolatot a Nordic Folklore Institute munkatársaival is. Megismerkedtem az intézet munkájával és az északi országok folklór kutatóhelyei közötti együttműködési formákkal. Helsinkibe visszatérve folytattam az ott megkezdett munkát, illetőleg, amennyire az két hónap után lehetséges volt, igyekeztem lezárni a megkezdett témákat.

Kéthónapos finnországi tartózkodásom során mindazok részéről, akikkel munkám révén érintkezésbe kerültem, a legnagyobb jóindulatot és segítőkészséget tapasztaltam. Úgy érzem, ez a baráti támogatás nagyban hozzájárult tanulmányutam sikeréhez.

Bartha Elek

ETNOLÓGIAI TANULMÁNYUTAK

Beszámoló egy éves ausztráliai tanulmányutamról

Az ausztrál–magyar cserekapcsolatok keretében 1981 márciusától 1982 márciusáig egy évet töltöttem poszt-graduális ösztöndíjasként Ausztráliában. Koordináló és felügyelő szervem a Commonwealth Department of Education volt, munkámat a „The University of Sydney” antropológiai tanszékéhez csatolva végeztem, tanulmányi vezetőm professor P. Lawrence volt. Előzetesen beadott munkatervem egy általános és egy speciális pontot tartalmazott. 1. Általában tájékozódni kívántam az ausztráliai Óceánia-kutatás állásáról; fel akartam venni a kapcsolatot a különböző egyetemek (csak Sydneyben három egyetem, illetőleg két antropológiai tanszék van) és múzeumok kutatóival; meg akartam ismerni általában a különböző múzeumok óceániai és ausztráliai anyagát; s meg akartam látogatni Ausztrália következő városait: Sydney, Melbourne, Adelaide, Hobart, Canberra, Brisbane, Darwin, Alice Springs és Perth. 2. Doktori disszertációmhoz utólag kapcsolódóan tanulmányozni kívántam az említett városok múzeumainak Masszim anyagát (a délkelet új-guineai Masszim térség anyagi kultúrája volt doktori disszertációm tárgya), evvel folytatván azt a kutatási programot, amelynek célja a világ összes múzeumában található Masszim anyag vizsgálata, s amelyet két évvel ezelőtt a német anyag tanulmányozásával megkezdtem. Nyilvánvaló volt azonban, hogy ez a kutatási terv csak rugalmas keret, amelyet a különböző, helyszínen adódó lehetőségek szerint bármikor módosítani lehet.

Mikor aztán megérkeztem Sydneybe, s a Department of Education illetékeseivel programomat megtárgyaltam, kiderült, hogy lehetőség van Ausztrálián kívüli utazásra is. Így tehát már a kezdetektől fogva reményem volt új-guineai és új-zélandi tanulmányutakra is. Ennek megfelelően egy éves programom a következőképpen alakult. Az első két hónapot Sydney-ben az Egyetemen és a The Australian Museum-ban dolgozva töltöttem el. Ennek során behallgattam néhány egyetemi előadásba is, bár ez számomra nem volt előírva. Tekintettel arra, hogy általában Ausztrália és főképpen Sydney a világ oceanisztikai kutatásának egyik központja, s hogy az egyetemi (közel harmincat kitevő!) oktatógárda mintegy kétharmada oceanista, az előadások között nagyon sok olyan volt, amely engem személy szerint érdekelt. Ezek közül a legnagyobb élményt számomra Professor Lawrence briliáns vallásetnológiai és jogetnológiai előadásai jelentették, amelyeken főleg új-guineai anyaggal illusztrálta mondanivalóját. A The Australian Museum-ban elsősorban a Masszim anyagon dolgoztam, de jártam a múzeum baráti körének, és az Antropológiai Társaságnak havonkénti előadásaira és kirándulásaira is, valamint általában tájékozódtam a múzeum 30 000-et kitevő óceániai anyagában is.

1981 májusában lehetőségem nyílt egy hónapos új-zélandi tanulmányútra. Ennek célja elsősorban a négy nagyváros (Auckland, Wellington, Christchurch és Dunedin) múzeumi anyagának tanulmányozása és a kutatókkal való kapcsolatfelvétel volt. Emellett rendkívül érdekelt a maorik jelenlegi helyzete, beilleszkedésük az új-zélandi kultúra egészébe és szerepük abban, valamint mind nagyobb méreteket öltő kultu-

rális mozgalmuk. Az egy hónap ugyan meglehetősen kevésnek bizonyult mindehhez, mégis, ha kutyafuttában is, de sikerült mindezen célkitűzéseknek eleget tenni. A múzeumokban nem vártan gazdag, kiváló új-guineai és melanéz anyagot találtam, nem beszélve a fantasztikus maori anyagról, amely természetszerűen az egyik legjobb a világon. A kollégák lekötelezően kedvesek és segítőkészek voltak: segítségükkel pl. a Néprajzi Múzeum könyvtára egész sorozat könyvvel gazdagodott.

Ausztráliában való visszatértem után nem várt lehetőségem adódott egy régészeti-néprajzi expedícióhoz való csatlakozásra. Az expedíció célja egy sziklafestményekkel és vésetekkel teli eresz megásása volt Észak-Ausztráliában, a Cape York félszigeten, Laura városka közelében. Az expedíciót canberrai és sydney-i kutatók vezették amerikai és ausztrál önkéntesek közreműködésével. Az ásatás mellett az expedíció célja volt még a környék bejárása és felkutatása – azaz új sziklafestmények felfedezése. Emellett, kihasználva azt, hogy az expedícióhoz etnográfus is csatlakozott, feladatommá tették a községben élő őslakók kikérdezését a sziklarajzokról; valamint kutatások végzését ökológiai és etnobotanikai tárgykörben. Így az első három hetet a táborban, az ásatások és a környék feltárásában részt véve töltöttem – ennek során megadattott nekem, hogy az utóbbi évek egyik legnagyobb sziklarajz felfedezésének részese lehettem – majd az utolsó két hétre beköltöztem a községbe a nagyjából lumpenproletáriátusi szinten élő „városlakó-őslakók” közé. E két hét megrendítő és felemelő élmény volt mindazon kellemetlenségek és nehézségek dacára, amelyek ilyen helyzetben szokásosnak mondhatók. Ha a terepmunka sok eredménnyel nem is járt az akkulturáció előrehaladott foka és az idő rövidsége miatt, mégis rengeteg személyes élményt és tapasztalatot adott, s jól felkészített következő utam nehézségeire.

Sydneybe való visszatértem után új-guineai utazással kapcsolatban rengeteg probléma merült fel. Ez sajnálatos módon azt jelentette, hogy kb. három hónapot tétlenül töltöttem különböző engedélyekre várva és hivatalos ügyeket intézve. Közben ugyanis pénzügyi nehézségek miatt, új-guineai utazásom érdekében, le kellett mondanom tervezett ausztráliai útjaimról. Így már a korábban, az expedícióra való menet közben meglátogatott Brisbane kivételével el kellett tekintenem a többi tervezett nagyváros megtekintésétől. Ez alól kivétel csak a Sydneyhez közel eső Canberra volt, amelyet saját pénzen látogattam meg. Két hetes ott tartózkodásom alatt elsősorban a múzeumi anyagot tanulmányoztam és felvettem a kapcsolatot az ottani egyetem és a Research School of Pacific Studies kutatóival.

Végül aztán 1981 decemberében minden akadály elhárult új-guineai utazásom elől. December 6-án érkeztem meg Port Moresbybe, Pápua-Új-Guinea fővárosába, egy éves ösztöndíjam utolsó három hónapjára. Eredetileg az volt a tervem, hogy doktori disszertációmhoz kapcsolódóan utólag végzek terepmunkát a Masszim térségben. Ennek célja elsősorban a Néprajzi Múzeum masszim anyagának újradokumentálása lett volna. A Milne-Bay Province-ba tartozó Masszim térségbe azonban nem kaptam beutazási engedélyt (hely hiányában itt nem részletezendő okok miatt). Ez számomra azt jelentette, hogy eredeti munkatervemet megváltoztatva ad hoc kellett új munkaprogramot javasolnom. Így esett választásom az egyetlen kézenfekvő megoldásra: végigjárni mindazokat a területeket, amelyek a Néprajzi Múzeum gyűjteményeivel állnak kapcsolatban – tehát ahonnan a múzeumban anyag van. Ez három területet jelent elsősorban az egykori Német-Új-Guineából. Az első az egykori Berlinhafen, ma

A kutatóút állomásai Pápuia-Új-Guineában:

1. Kaiapit, 2. Pindiu, 3. Finschhafen, 4. Malasiga, 5. Tami szigetek, 6. Mararamu, 7. Siassi szigetek,
8. Bogadjim, 9. Maprik, 10. Wosera, 11. Pagui, 12. Chambri tó, 13. Angoram

Aitape vidéke, s onnan le egészen a Sepik torkolatáig, a másik az egykori Friedrich-Wilhelmshafen, ma Madang vidéke az Astrolabe öböllel, míg a harmadik Finschhafen környéke, elsősorban a Tami szigetekkel. Ezeken a területeken elsődleges célom az volt, hogy az általános tájékozódás és anyaggyűjtés mellett kipróbáljam, van-e lehetőség régi, múlt századi tárgyaink újradokumentálására a magammal vitt néhány dia, illetőleg Bíró Lajos leíró katalógusa alapján. De emellett utamnak több más célja is volt. Az érintett négy tartományban (West- és East-Sepik, Madang, Morobe) igyekeztem meglátogatni mindazokat a helyeket, amelyek a néprajzi vagy régészeti irodalomból ismertek és híresek; tájékozódni kívántam általában a jelenlegi helyzetről és a hagyományos kultúra változásáról és célom volt egy esetleges későbbi egy éves terepmunkára legalkalmasabb terület kiválasztása is. Ennek témája egy terület vagy nyelvi csoport teljes folklóranyagának felgyűjtése és elemzése lenne, elsősorban társadalomnéprajzi szempontból.

Mindezeknek megfelelően útirányom a következőképp alakult: Port Moresby–Lae, majd Lae környékén több egy-két napos kirándulás. Kétszer jártam a Markham völgyben, Kaiapit környékén, az adzera nyelvi csoportnál, ahol elsősorban a fazekasok munkáját figyeltem. Eljutottam a Snake folyónál levő buang sziklafestményekhez, majd ezután a Huon félsziget belső hegyvidékén, Pindiu környékén töltöttem tíz napot, dedua nyelvű lakosok között. Következő állomásom Finschhafen környéke volt,

ahol ismét két egynapos kirándulást tettem. Az egyik célja a Hapahondong falu melletti sziklarajzok megtekintése volt, a másiké pedig a Fortification Point körül levő híres régészeti lelőhely, ahol a jelenleg ismert legrégebbi (45 000 éves) kőszerszámokat találták Új-Guineában. Ez út során meglátogattam több olyan települést is, amely Bíró Lajos egykori tevékenységének színhelye volt: Sattelberg missziósállomást, Simbang falut (egykori missziósállomás) és néhány kisebb települést. Ezután mentem Malasiga faluba, ahol ma a Tami szigeti lakosok laknak. (1930-ban az ausztrál kormányzat a könnyebb ellenőrzés miatt a szigetlakókat áttelepítette a szárazföldre.) Itt elsősorban a múzeumi anyag újradokumentálásán dolgoztam. A következő állomás Umboi szigete volt (Mararamu falu, kowai nyelvi csoport), ahol elsősorban folklórgyűjtést végeztem, majd az Umboihoz közel eső Siassi szigeteket látogattam meg, ahol ismét múzeumi anyaggal kapcsolatban végeztem kutatásokat. Innen Madang-be mentem, ahol igyekeztem végiglátogatni Bíró Lajos tevékenységének összes színhelyét. Eljutottam Siar és Graget szigetére, valamint Bogadjim (ma Bom) faluba, ahol 8 napot töltöttem. A megáradt folyók miatt itt utamat sajnos meg kellett szakítanom, s az Astrolabe-öböl többi települését nem tudtam meglátogatni. East-Sepik Province-ban céloom az általános tájékozódás volt a művészetéről oly híres vidéken. Wewak-ből kiindulva először a Maprik vidékre mentem, ahol 7 napot töltöttem (Apangai I. falu, abelam nyelvi csoport), utána néhány napig a Wosera vidéken, Sarikim faluban időztem (az abelam nyelvi csoport egy más dialektusa), majd Paguinál elértem a Sepik folyóhoz, amelyen végig lehajóztam, faluról falura megállva egy-egy napra. Utamat a Murik tavaknál és Kairiru szigetén fejeztem be, majd Wewakból repülővel jutottam vissza Port Moresbybe. Itt néhány napot múzeumi munkám befejezésével és adminisztratív ügyek intézésével töltöttem. Új-guineai munkám számszerű eredménye a rengeteg élmény és tapasztalat mellett kb. 2000 színes dia és 1000 fekete-fehér felvétel, valamint kb. 40 óra magnetofonfelvétel.

Mindezek az eredmények akkor nyerik el igazi jelentőségüket, ha meggondoljuk, hogy 1930 óta, Róheim Géza 9 hónapos kutatóútja óta magyar néprajzkutató nem járt Új-Guineában; hogy a Néprajzi Múzeum diatárának egyetlen új-guineai színes diája sem volt; s hogy Róheim szinte használhatatlanul tönkrement néhány viaszhengerétől eltekintve eredeti zenei felvétel sem állt rendelkezésünkre. Ugyanakkor ezek az eredmények sem feledtethetik el azt, hogy a terepmunkában ma már nem is egy, hanem inkább két év a nemzetközi norma, s hogy mindaddig, amíg erre nem lesz lehetőségünk, szinte lehetetlen a verseny felvétele a minálunk sokkal jobb helyzetben levő (amerikai, ausztrál stb.) kutatókkal.

Vargyas Gábor

Tanulmányutam az Amerikai Egyesült Államokban

1980. január 12-én az Országos Ösztöndíj Tanács közvetítésével egy, az Institute of International Education által biztosított ösztöndíjjal utaztam az Egyesült Államokba, mely ösztöndíj egyetemi végzettség és gyakorlat megszerzését tette lehetővé számomra. Ennek megfelelően 1980 januárja és 1981 decembere között Albuquerque-

ben, az Új-Mexikói Állami Egyetem Antropológiai Tanszékén kultúranropológiai és etnológiai tanulmányokat folytattam. Az amerikai egyetemeken általános szokás szerint Új-Mexikóban is évi három (tavaszi, nyári és őszi) szemeszterben történik az oktatás, így az 1980-as tavasztól az 1981-es ősziig megszakítás nélkül, évi három-három szemeszterben hallgattam le a diplomához előírt óramennyiséget, tettem le a kötelező vizsgákat és szakmai gyakorlatként egy féléves terepmunkát végeztem a Canonicito-i navahó rezervátumban.

Az Albuquerque-i tanszék egyik erőssége az, hogy oktatógárdája minden, jelenleg fontosabb elméleti és módszertani irányzatot egyaránt képvisel. Ily módon lehetőséget nyújt arra, hogy a hallgatók viszonylag egyenletes áttekintést és ismereteket szerezzenek az utóbbi évtizedek lényeges elméleteiről és kutatásairól. Az amerikai egyetemek felsőbb évfolyamainak Master szintjén szokásos adviser-rendszer alapján az akkor tanszékvezetői feladatokat ellátó, kognitív irányzatokban szakértő Philip K. Bock professzorhoz kerültem, vele állítottam össze a tanrendemet és az ő útmutatásai szerint készültem az órák és szemináriumok feladatainak ellátása mellett másfél éven át folyamatosan szigorlati vizsgámra is. Tanácsainak megfelelően közép, majd felsőfokú kultúranropológiai alapvetést a spanyol falusi társadalom rétegződésének és modernizálódásának kérdéseivel foglalkozó neoevolucionista Richard S. Barrett-től, kvantitatív antropológiát a busmankutató behaviourista Patricia Draper-től, etnológiai elméleteket és módszereket a mezo-amerikai szakértő kultúrokológus Karl Schwerin-től, ritus kutatást és észak-amerikai indián etnológiát a szimbolikus antropológus puebló indián Alfonso Ortíz-től, navahó etnológiát meg a biológiai antropológus navahóspecialista Jim Chisholm-től tanultam. Az órák anyagai az egyes problémaköröket a kutatásukra fordított módszerek részletes elemzésén keresztül tárgyalták, s a tanárok arra törekedtek, hogy az adott területeken mindenekelőtt a gyűjtő és feldolgozó tevékenységet segítő orientációs és módszertani ismeretek elsajátítására kerüljön hangsúly. Ezek mellett még egy, a kutatásoknál alkalmazható, interjútechnikákat oktató szemináriumot Philip K. Bock-kal, valamint a terepmunka során megfigyelhető és kvantifikálható viselkedésminták gyűjtésének gyakorlati és elvi kérdéseivel foglalkozó speciális szemináriumot Patricia Draper-rel külön is felvettem.

Három szemeszter során hetente egy napot a tanszéki Maxwell Museum-ban töltöttem, ahol Jerry Brody igazgató, törzsi művészeti szakértő irányítása alatt a raktári anyaggal, főként délnyugati agyagedényekkel és síksági gyöngymunkákkal dolgoztam. Emellett korábbi, a múzeumi közművelődésben és az ICOM Nevelési Bizottságának módszertani szakcsoportjaiban végzett munkám tapasztalataira alapozva bevontak a múzeum hosszú távú közművelődési profiljának kialakítására irányuló munkálatokba is, melyhez egy kiállíthatósági felmérés kidolgozásával, valamint egy múzeumi közművelődési irányzatokat elemző és az újabb, didaktikus kiállításrendezési módszereket tárgyaló tanulmány készítésével járultam hozzá. Az Institute of International Education anyagi és a Maxwell Museum erkölcsi támogatásával ennek a munkának a keretében az Amerikai Múzeumok Szövetségének 1980-as Boston-i közgyűlésén is résztvettem.

A kultúranropológiai/etnológiai szigorlati vizsgám letétele után az Antropológiai Tanszék elvileg engedélyezte számomra, hogy a hátralevő kötelezettségeimnek valame-lyik indián rezervátumon végzett terepmunkával tegyek eleget. Azért csak elvileg, mert

Szállásadómmal, Secatero asszonnyal Canoncítóban.
Hét gyereke közül többen dolgoznak a helyi hivatalokban

ilyen vállalkozáshoz intézményes segítséget ma már egyre nehezebb megszerezni az Egyesült Államokban. Így – korábbi ismeretségeimen keresztül – én szereztem meg magamnak egy hathónapos terepmunkát Új-Mexikó Canoncito-i navahó rezervátumában, ahol a közösség vezetői hozzájárultak ahhoz, hogy ott megtelepedve néprajzi és helytörténeti anyagokat gyűjtsek.

Canoncito a Kolorádó-fennsík délkeleti szegélyének félsivatagos, terméketlen vidékén fekvő, területileg izolált, közigazgatásilag az onnan távolabb, nyugatra húzódó Navahó Rezervátumhoz tartozó egység 1602 lakossal. A 77 899 acre-nyi területen az egyes családok tanyaszerűen szétszórt településrendszerben élnek, kivéve a kereskedő-állomás és közigazgatási épületek körzetében kialakult párszáz főnyi népességet magába foglaló településközpontot. A navahók zárkózottsága és a számomra szokatlan körülmények hiánya (ivóvíz hiánya, óriási távolságok) meg a fauna (főként a csörgőkígyók, skorpiók, rovarok) miatt nehézkesen indult be a munkám. Az első időkben a lassan bővülő ismeretségi körömben mialatt az alapvető nyelvi fordulatok és kifejezések elsajátítására törekedtem, igyekeztem bekapcsolódni az egyes személyek mindennapi foglalatosságába, főként genealógiákat és ezen keresztül rokonsági terminológiát gyűjtöttem. Közben időről-időre Canoncito múltjára vonatkozó levéltári és könyvtári kutatást folytattam Albuquerqueben és Santa Fében. Ezt követően a közösség térbeli elrendeződésének feltérképezésére, környezetismereti fogalmak gyűjtésére és a lakóhelyválasztási szokások felmérésére helyeztem a hangsúlyt. Egyidejűleg a genealógiai

adatgyűjtést foglalkozási és élettörténeti interjúkkal bővítettem ki. Fő célom a bomló nemzetségek hagyományos rokonsági kötelékekre épülő, de már társadalmi rétegződést is jelző rendszerének a tanulmányozása volt. A nemzetségekre vonatkozó információk szolgáltatását a helyi vezetők eleinte megtiltották adatközlőimnek – nem véletlenül, hiszen éppen a hagyományos rokonsági kötelékek manipulálása biztosítja számukra a hatalom gyakorlását. Miután pedig csak munkám vége felé sikerült elvi hozzájárulást szereznem ezeknek az adatoknak a gyűjtéséhez, sajnos ezt a problémát nem voltam képes teljes egészében felgöngyöltetni. Terepmunkámat Jim Chisolm és Alfonso Ortíz professzorokkal való konzultációk mellett végeztem.

Canoncito-i tartózkodásomat 1981 augusztusában egy hónapra megszakítottam. Ekkor ugyanis lehetőségem nyílt arra, hogy az osztrák-magyar származású író és fotóművész Richard Erdoes-nek, a jelenkori észak-amerikai indián szociográfia egyik legismertebb képviselőjének segítségével jelen lehessen Dél-Dakota állam Rosebud rezervátumában a Crow Dog sziú sámán által vezetett nyolcnapos Naptánc szertartáson. Itt még az a szerencse is ért, hogy Crow Dog meghívására résztvehettem a Native American Church helyi csoportjának rituális összejövetelén. Rosebudból északnyugat felé folytatva utamat felkerestem a környékbeli törzsek történelmének két kiemelkedő emlékhelyét, Wounded Knee-t (ahol 1890-ben az indián háborúk utolsó nagy vérfürdője és 1973-ban az új indián mozgalmak első nagyobb horderejű felkelése – melynek Crow Dog is egyik vezetője volt – zajlott le), és az amerikai hadsereg felett 1876-ban aratott indián győzelem csatamezőjét a montanai Little Big Horn völgyében. Ellátogattam az északi síkságok legnagyobb és leglátványosabb évi megmozdulására, a Crow Fair-re és jártam a Blackfoot, Crow és Flathead rezervátumon. Utam során nem mulasztottam el megtekinteni az indián gyűjteményeikről híres, fontosabb múzeumokat Montana, Dél-Dakota, Wyoming, Nebraska és Kolorádó államokban.

Kétszertendős, észak-amerikai délnyugaton végzett tanulmányaim, és az ott szerzett tapasztalataim kiszélesítése végett az Új-Mexikói Állami Egyetem és dr. Kelemen Pál magyar származású amerikanista művészettörténész pártfogásával a Wenner-Gren Antropológiai Alapítványnál 1981-ben megpályáztam és el is nyertem egy egyhónapos mexikói tanulmányútra szóló ösztöndíjat. Utazásom célja a Kolumbusz-előtti mezo-amerikai kultúrák emlékeivel, valamint a recens maszkos szokásokkal és maszkokkal való ismerkedés volt. Ennek megfelelően 1981. december 28. és 1982. január 25. között Mexikóváros és környéke, a Yucatan-félsziget és Tabasco vidéke meg az Oaxaca körüli régészeti lelőhelyeket és múzeumokat látogattam végig. A maszkok tanulmányozására, időm rövidege miatt csak a Mexikói Nemzeti Antropológiai Múzeumban nyílt lehetőségem az Etnológiai Osztály vezetőjének, Fernando Camara-nak a segítségével. Utam során még a Mexikói Nemzeti Egyetem antropológus-történészével, Miguel León-Portilla professzorral és a mexikóvárosi azték Főtemplom legújabb ásatásainak vezetőjével, Eduardo Matos Moctezuma professzorral sikerült konzultálnom.

A szorosabb értelemben vett délnyugaton, Új-Mexikóban és Arizonában a nap-tan ünnepekhez és napfordulókhoz fűződő indián szertartásokat látogatva az összes pueblo faluban és a mescalero, papago, valamint yaqui rezervátumra eljutottam. A navahó nemzet rezervátumán rendszeresen megfordultam és több nyilvános törzsi megmozduláson (vásárokon, rodeókon, néhány alkalmi szertartáson) jelen voltam. Koráb-

bi, a magyar amerikanisztikai emlékek gyűjtésére és feldolgozására irányuló munkáimhoz Los Angeles-ben, Mexikóvárosban és Washingtonban sikerült további érdekes és fontos, nálunk hiányzó anyagokat is beszereznem.

Jártam a Washington-i Smithsonian Institution-ban, az amerikanisztikai gyűjteményéről híres Newberry Library-ben és a Field Museum-ban Chicagóban, a Milwaukee Public Museum-ban Milwaukee-ban, a Southwest Museum-ban Los Angelesben és a Museum of the American Indian-ben meg a Natural History múzeumban New York-ban, továbbá több egyetem antropológiai tanszékére is ellátogattam.

Kint tartózkodásom egyik érdekes élménye volt, hogy a Native American Studies tanszék az Új-Mexikói Állami Egyetemen felkért, vegyek részt az 1982. február 9. és 13. között tartott „The American Indian Image on Film” szimpozionon, s ehhez kapcsolódóan vezessem le a „May Károly Winnetouja” szemináriumot.

Huszonhat hónapos amerikai tanulmányi utam befejezéseként 1982. februárjában kaptam kézhez a Master of Arts fokozatú és kultúranropológia/etnológia szakosítású diplomámat antropológiából. 1982. február 28-án hagytam el az Egyesült Államokat és március 1-én tértem vissza Magyarországra.

Borsányi László

Kutatótú Braziliában

Két sao pauloi egyetem meghívására 1980 novembere és 1981 decembere között egy esztendő tölthettem Braziliában. Feladataim közé tartozott előadások tartása dél-amerikai kutatásaimról és közreműködés egy nagyszabású, a braziliai indiánok mai helyzetét felmérő – és az eredményeket tizenkét kötetben közreadó – akcióban. A felmérés tette számomra is lehetővé a terepmunkát, minthogy a felmérő munkában egy *guarani* nyelvű indián csoport „felelőse” lettem. – Megemlítendő, hogy Braziliában nemcsak a rendkívüli távolságok miatt ütközik nehézségekbe a néprajzi munka: az indiánok egy katonai szervezet, a FUNAI fennhatósága alatt élnek, és indiánlakta területek meglátogatásához engedélyre van szükség. Nemcsak külföldi, de hazai szakemberek is gyakran hat-nyolc hónapot várnak igenlő vagy elutasító válaszra! A Mato Grosso-ban élő nambivarákat 1959 után ismét szerettem volna meglátogatni, kérelmemre igen gyorsan, négy hónap alatt érkezett meg az elutasítás... A várakozás ideje alatt többfelé utaztam, hogy fotódokumentációt készítek egy kötethez, amely az amazóniai indiánok művészetéről szól. Az Amazonas torkolatvidékén, Belém-ben és környékén tett utak voltak ebből a szempontból a leghasznosabbak: számos törzs képviselőjével találkozhattam – igaz, faluján kívül – többszáz fotót készíthettem, és hozzájuthattam egy jelentős tollművészeti kollekcióhoz. A hírneves belémi Goeldi Múzeumban az elmúlt száz év során gyűjtött tollmunkákat, az őserdei indiánok e sajátos alkotásait fényképezhettem.

Egy korábbi, 1979-es rövid braziliai utam során szereztem tudomást egy olyan *guarani* településről, amely nem tartozik állami felügyelet alá: másfél évtizeddel ezelőtt ugyanis egy birtokos földjét az indiánoknak adományozta – így a *nyandeva* nevű csoport saját földjén él. A földbirtokos és az indián főnök engedélyével tíz héten át foly-

tathattam megfigyeléseimet. Minthogy az Ethnographia hasábjain rövidesen beszámolok a kutatás eredményeiről, itt csak annyit jegyzek meg, hogy a nyandevák vizsgálata azért jelent különlegességet, mivel másodlagosan keletkezett település, egy sajátos revival helyzetben. Az egyes családok, bár nyelvük és hagyományos kultúrájuk azonos, eddig különböző állami falvakban éltek, és az akkulturáció változatos skáláját járták be. Az új településen az indiánok nemcsak egy új, viszonylag önálló gazdálkodást igyekeznek megszervezni, hanem szabadabban érvényesíthetik az egykor uralkodó, majd elfojtott guarani ideológia (mitológia, vallási rendszer) elméletét és gyakorlatát.

A kutatóút során szerzett kollekció egy része a tatai Kuny Domokos Múzeumot gyarapítja, részben a Néprajzi Múzeumban található. Több ezer fekete-fehér és színes fotó, több órányi hangfelvétel készült, és két film: „A guarani faragó”, és „A guaranik földjén”, mindkettő a Néprajzi Múzeum támogatásával. A kutatómunka befejezésére – braziliai ösztöndíjjal – feltehetően egy esztendőn belül mód nyílik.

Boglár Lajos

KISEBB HÍREK

A Magyar Néprajzi Lexikon nívódíjat kapott

1982-ben jelent meg szaktudományunk nagy vállalkozásának, a Magyar Néprajzi Lexikonnak 5. kötete. Az MTA Néprajzi Kutató Csoport által összefogott másfél évtizedes munka zárult le a teljessé váló kiadványsorozattal. Az Akadémiai Kiadói Tanács az 5 kötetes műért 25 000 Ft-os nívódíjban részesítette az MTA Néprajzi Kutató Csoportot. A nívódíjat 1983. január 26-án Imre Samu akadémikus, a Kiadói Tanács elnöke adta át Bodrogi Tibor igazgatónak. Az Akadémiai Kiadói Tanács a kitüntetést a következőkkel indokolta:

„E hatalmas mű koncipiálása, szerkesztésének beindítása, de javarészt elvégzése is a korszerű magyar néprajztudomány úttörő alakjának, Ortutay Gyulának a nevéhez fűződik. A munkatársak – zömükben a Néprajzi Kutató Csoport törzsgárdájának tagjai – halála után hozzá méltón folytatták és fejezték be ezt a világviszonylatban is kivételes vállalkozást. Az immár teljessé vált munka öt kötete mintegy 10 000 cikket tartalmaz, melyekhez közel 6 000 illusztráció kapcsolódik. A legújabb és legszélesebb körű kutatások eredményeit tükröző anyaga felöleli a magyar néprajz teljes területét, az anyagi kultúra különféle ágait, bemutatja a néprajzi csoportokat és vidékeket, ismerteti az elméleti vonatkozásokat és a tudományág történetét. Sokrétűsége révén a társadalomtudományok megannyi területének kutatói és – stílusánál fogva – a széles olvasóközönség is kincset érő ismerettárat kapott kézhez ezzel a művel.”

Balassa Iván kitüntetése

A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa dr. Balassa Ivánnak, Társaságunk elnökének, a Magyar Mezőgazdasági Múzeum főigazgatóhelyettesének nyugdíjba vonulása alkalmából a *Szocialista Magyarországért Érdemrendet* adományozta. Balassa Iván magas kitüntetése többek között annak a több évtizedes fáradhatatlan szakmai munkásságának is elismerése, amelyet a mezőgazdasági munkaeszközök történeti kutatása és archiválása terén kifejtett.

Szűcs Sándor tudományos hagyatéka

A nemrégiben elhunyt kiváló néprajzi kutató, Szűcs Sándor végrendeletében a Magyar Néprajzi Társaságra hagyományozta munkáinak szerzői jogát, illetve annak jogvédelmét. Kikötötte, hogy a Társaság a kiadásból származó jövedelemből a három föld: a Kunság, a Hajdúság és a Sárrét néprajzi és történeti kutatóinak munkáját támogassa.

A szerzői jog hagyományozását a Szerzői Jogvédő Hivatal nyilvántartásba vette.

A múzeumi területen végzett eredményes munkásságáért az 1982. évben dr. Hoffmann Tamást; a Néprajzi Múzeum főigazgatóját *Móra Ferenc Emlékéremmel* tüntették ki. A hivatalos indoklás szerint Hoffmann Tamás „mint főigazgató irányított és vezette a korszerű múzeumi struktúra kialakítását. Létrehozta a magasszintű múzeumi közművelődési munka feltételeit és szervezeti kereteit.”

*

Dr. Bodrogi Tibor, az MTA Néprajzi Kutató Csoportjának igazgatója, Társaságunk alelnöke 1982. november 8. és november 30. között hivatalos kiküldetésben a Vietnami Szocialista Köztársaságban tartózkodott. Útja során tanulmányozta Ho Shi Minh város és Hanoi társadalomtudományi intézeteit, mindkettő munkatársai előtt előadásokat tartott és az etnológiai szekcióval ill. osztállyal együttműködési megállapodást kötött. Alkalma nyílt arra is, hogy Dél-Vietnamban a kambodzsai-vietnami határon élő chamok, Északnyugat-Vietnamban pedig a muongok és thajok életével is megismerkedjék.

*

Bárdosi Jánosnak, a szombathelyi Savaria Múzeum néprajzi osztályvezetőjének *Csüry Bálint Emlékéremmel* adományozott a Magyar Nyelvtudományi Társaság, a „Vas megye földrajzi nevei” című kötet megjelenése alkalmából. Az emlékéremet Benkő Lóránd akadémikus, a Magyar Nyelvtudományi Társaság elnöke adta át a Szombathe-lyen 1982. október 29-én megrendezett tudományos ülésen.

A kötetet Sebestyén Árpád egyetemi tanár ismertette, majd Bándi Gábor, a Vas megyei Múzeumok igazgatója „Földrajzi nevek és a régészet”, Barabás Jenő tanszék-vezető egyetemi docens „A Vas megyei földrajzi nevek néprajzi tanulásaiból”, Szabó Géza főiskolai tanár „A nyelvjárások tükröződése a vasi földrajzi nevekben” és Mollay Károly egyetemi tanár „Vas megye nemzetiségi földrajzi nevei” címmel tartott elő-
adást.

*

Az 1982. évi Múzeumi és Műemléki Hónap alkalmából dr. Domonkos Ottó a soproni Liszt Ferenc Múzeum igazgatója a *Magyarországi képfestés* című könyvéért Nívó-díjban részesült.

*

Az MTA Veszprémi Akadémiai Bizottsága az 1982. évben meghirdetett tudomá-nyos pályázatának I. díját Lukács László–Demeter Zsófia–Gelencsér József: *A székes-
fehérvári Palotai külváros (Rácváros) településtörténete* című monográfiája nyerte el.

*

Az akadémiai csereegyezmény keretében, az MTA Néprajzi Kutató Csoport vendégként E. Sz. Markarjan professzor, az Örmény Tudományos Akadémia Filozófiai Intézetében működő Kultúraelméleti Osztály vezetője 1982. október és november hónap folyamán 4 hetet Magyarországon töltött.

A neves kutató – akinek könyve magyarul is megjelent – a Folklor Tanszéken, illetve a Néprajzi Kutató Csoport szakemberei előtt, „A kultúra rendszerelméleti megközelítése” valamint „A kultúraelmélet és a mai tudományosság” címmel tartott előadást.

*

Az Eötvös Lóránd Tudományegyetem Folklore Tanszéke „A mai folklór” című kutatási programja keretében 1982. november 1–4. között nemzetközi afrikanisztikai folklorista tanácskozást rendezett „Afrika folklórja ma” címmel.

*

A Néprajzi Társaság Társadalomnéprajzi Szakosztálya 1982. december 15-én vitaülést rendezett a Gondolat Kiadó gondozásában megjelent néprajzi tájmonográfiák elméleti és módszertani kérdéseiről. A nagy érdeklődést kiváltó ülésen a sorozatban eddig megjelent 14 kötet folklóranyagáról Fejős Zoltán, társadalomnéprajzi vonatkozásairól Földesné Györgyi Erzsébet és az anyagi kultúráról Szuhay Péter nyújtott szakmai referátumot. A Gondolat Kiadó munkatársainak részvételével zajló termékeny vita megerősítette ennek a népszerű kiadványsorozatnak létjogosultságát.

*

Az ELTE Folklore Tanszékén 1983. január 20-án „A magyar népköltészet forrásai” című kiadványsorozat szerkesztősi ülésén „A református látomásirodalom a XVIII. században” című témát vitatták meg.

*

Az Österreichisches Museum für Volkskunde Kitzsee-i kiállítóhelyén 1982. december 11-én dr. Herta Firnberg osztrák kutatás- és tudományügyi miniszter nyitotta meg a berendezett hartai szobát bemutató kiállítást, amely a budapesti Néprajzi Múzeum ajándéka. A múzeum megnyitásához kapcsolódott dr. K. Csilléry Klára „Egy német magyar falu, Harta lakberendezési kultúrája” című előadása a bécsi Néprajzi Múzeumban.

*

A szennai szabadtéri néprajzi gyűjtemény újabb épületekkel bővült az elmúlt év őszén. Megnyitották a zselickisfaludról származó XIX. század közepi présházat, a múlt század elejéről való csökölyi kettős kamrát és hidast, a hasonló korú nagyatád-bodvicai

istállót, valamint felállították a Balatonkeresztúrról származó – részben rekonstruált – XIX. század eleji útmenti keresztet.

*

A besztercebányai Stredoslovenské Múzeumban 1982. novemberében „Heves megyei népviseletek” címmel kiállítás nyílt az egri Dobó István Vármúzeum néprajzi anyagából.

*

Székesfehérvárott, a hajdani rácok lakta városrészben, az úgynevezett Palotavárosban az István király múzeum néprajzi anyagából skanzenet rendeznek be.

*

Kun Zsigmond néprajzi gyűjteménye, amelyet a Fővárosi Tanácsnak adományozott, Budapesten a Fő tér 4. szám alatti XVIII. századi műemléképületben – egykori lakásában – kapott helyet. A lakásmúzeum 1982. december 17-e óta látogatható.

*

A kunszentmártoni Helytörténeti Múzeumban ipartörténeti kiállítást rendeztek a Tiszazug kisiparosainak anyagából.

KUTATÓMUNKA

Néprajzi kutatótábor a Medvesalján

A debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi Tanszéke a tanszék oktatói és hallgatói számára 1982. augusztusában dr. Ujváry Zoltán professzor vezetésével néprajzi kutatótábort szervezett Szlovákia egyik magyarlakta vidékén, a Medvesalján. A közös gyűjtés része volt annak a kutatási programnak, amelynek keretében a tanszék egyetemi hallgatók bevonásával a magyarság északi csoportjainak népi kultúráját, illetőleg a szlovák-magyar interetnikus kapcsolatokat vizsgálja.

A Medves hegység lábánál fekvő, népi kultúrájukban szoros egységet alkotó magyar falvak a történeti Gömör és Nógrád megyéhez tartoztak. Abban, hogy ez a vidék hagyományait napjainkig is híven megőrizte, a földrajzi-gazdasági tényezőknél túl századunk történelmi változásai is közrejátszottak. E sajátos hagyományokkal rendelkező kultúra főbb vonásainak felderítését tűzte ki célul a tíznapos közös terepmunka. A vizsgált falvak Almágy, Dobfenék, Péterfalva, Óbást, Egyházásbást, Vecseklő, Tajti és Medveshidegkút voltak. A cél az volt, hogy a tábor résztvevői egy-egy általuk választott szakterületen a lehetőségekhez képest befejezett munkát végezzenek. A témák megválasztása is ennek megfelelően alakult. **Barna Gábor** a búcsújárás szokásai, **Bartha Elek** a halottkultusz, **Benkő Éva** a nagycsaládszervezet, **Bódi Erzsébet** a népi táplálkozás, **Dám László** a népi építkezés, **Kotics József** a téli ünnepkör szokásai, **Magyari Márta** a baromfitartás, **Nagy Molnár Miklós** a vásárok néprajza, **Orosz Erzsébet** a paraszti gazdálkodás, **Szecső Rita** a szerelmi élet, **D. Rácz Magdolna** a lakáskultúra, **Ujváry Zoltán** a népköltészet, **Zsupos Zoltán** a népi növényismeret témakörével foglalkozott.

A kutatások sikeréhez nagyban hozzájárult, hogy a helyi termelőszövetkezet, a párt és a közigazgatási szervek igyekeztek minden támogatást megadni. Kedvező feltételeket teremtett az az előkészítő munka, amelyet a CSEMADOK központi és helyi szervei végeztek.

A közös gyűjtés befejeztével az az egyöntetű vélemény alakult ki, hogy a Medvesalja a népi kultúra több ágában a magyar nyelvterület legarchaikusabb vidékei közé tartozik, s hogy nemcsak tanulságokkal, de meglepetésekkel is szolgálhat a néprajztudomány számára. Az összegyűlt adattári és fényképanyag a Néprajzi Tanszék archívumában kerül elhelyezésre, és feldolgozása, valamint további kiegészítő gyűjtések után önálló tanulmánykötetben lát napvilágot.

Bartha Elek

Az ELTE néprajz szakosainak kutatótáborra

Az ELTE néprajz szakán az első évfolyam befejezése után nyolc napos gyűjtési gyakorlatra mennek a hallgatók. Ennek a helyszíne már-már hagyományosan a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Ároktő, illetve az utolsó évben a szomszédos falu. Tiszadorog-

ma. Néhány évvel ezelőtt azért esett az oktatók választása erre a Közép-Tisza vidéki tájra, mert itt még meglehetősen nagy eredménnyel kecsgetet a hagyományos paraszti kultúra kutatása, s ez kezdő-gyakorló néprajzkutatók számára elsőrendű fontosságú. Lényeges, hogy az első találkozások – már akinek ez az első, s nincs több évi önkéntes gyűjtői fáradozás mögötte – jól sikerüljenek: meghatározó élményben részesüljenek, ötleteket kapjanak, s a gyűjtésük is legyen eredményes.

A néprajz szakosok a nyári gyűjtési gyakorlatot megelőzően a „Néprajzi praktikum” és „Néprajzi szeminárium” órák keretében készülnek a gyűjtésre. Minden hallgató önálló témát választ, ennek összeállítja bibliográfiáját, kérdőívét. E stúdium során jutnak el a hallgatók először a levéltárakba is. A felkészülést és a terepmunkát dr. Papp József tudományos főmunkatárs vezeti.

Az előző években Ároktő volt a kutatás központja. Az ELTE diákjai meglehetősen sok anyagot gyűjtöttek Ároktő néprajzáról. Ezek többsége mint nyersanyag a Herman Ottó Múzeum Adattárába került, némelyekből szemináriumi, tudományos diákköri dolgozat készült. Ároktőn gyűjtöttek a hallgatók temetési szokásokat, hiedelem- és történeti mondákat, viseletet, szakrális tárgyakat, adatokat az építkezésről, földművelésről, horgászatról, vesszőgazdálkodásról stb.

1982 nyarán egy faluval lejjebb „költöztek” a Tisza mentén, Tiszadorogmára. Ezúttal azonban nemcsak azok az egyetemisták jöttek el, akiknek kötelező jellegű volt a gyűjtés, hanem a felsőbb évfolyamok hallgatói közül mindazok, akik saját gyűjtőmunkát akartak végezni. Balázs Géza, Katona Edit, Nagy Piroska és Stefány Judit arra szánta el magát, hogy megírják a tiszadorogmai vesszőgazdálkodás történetét, néprajzát. Fölosztották egymás között a témaköröket: Stefány Judit Tiszadorogma és a vesszőgazdálkodás történetét kutatta, Balázs Géza a vesszőfajták, -szedés, -hordás, -rakás ismereteit, valamint eszközeit gyűjtötte. Nagy Piroska foglalkozott a vesszőfonás ismereteivel. Katona Edit pedig a vesszőkosár-kereskedelem módjait, útjait gyűjtötte össze. Gondosan följegyezték a tiszadorogmai nyelvjárás vesszőgazdálkodásával kapcsolatos szakszavait is. Gyűjtésüket be szeretnék mutatni az Országos Tudományos Diákköri Konferencián, valamint közölni a Magyar Csoportnyelvi Dolgozatok sorozatban.

Az egyetemisták valamelyik múzeummal szövetkezve szívesen vállalnák egy tájház, kutatóház létrehozását a „vesszős faluban”, Tiszadorogmán!

Balázs Géza

Szovjet kutatók a Jászságban

Az öröndetesen egyre bővülő magyar-szovjet tudományos együttműködés keretében a SzUTA moszkvai Néprajzi Intézetének két munkatársa, B. A. Kalojev, a tudományok doktora és G. P. Vasziljeva kandidátus 1983. március 2–20. között az MTA Néprajzi Kutató Csoport vendégeként Magyarországon tartózkodott.

Mindenekelőtt Jász-kunság néprajza érdekelte őket, mivel Kalojev a legismertebb összet. etnográfus, Vasziljeva pedig Közép-Ázsia török népeinek kultúrájával foglalkozik. Néhány napos budapesti tartózkodás után, melynek során a fogadó intézmény vezetőségével és munkatársaival folytattak tárgyalást és konzultációt, a vendégek vidéki

körutat tettek. Az MTA Néprajzi Kutató Csoport valamint a szolnoki Damjanich János Múzeum és a jászberényi Jász Múzeum vezetői és munkatársai baráti segítségével, akik közül ki kell emelnünk Tóth János igazgató és Szabó László muzeológus szakmai támogatását, a két szovjet kutató tíz napos terepkutatáson vett részt Szolnok megyében. Főleg a magyarországi jászok, illetve őseiknek a kaukázusi összetékekkel való etno-kulturális érintkezések kérdésében folytattak terepkutatást. A szolnoki múzeum restaurátor műhelyében lehetőségük nyílt a vendégeknek, az elmúlt években Selmeczi László régész, minisztériumi osztályvezető által feltárt szenzációs régészeti anyagot megtekinteni, amely a XIII. században a kunokkal együtt beköltözött iráni nyelvű jászok első generációja anyagi kultúrájának és embertani típusának maradványait tartalmazza. Ez utóbbit Kiszei István, az MTA Régészeti Intézetének antropológusa fogja feldolgozni. A jászberényi városi és járási Pártbizottság, valamint a Tanács vezetősége fogadást rendezett a két szovjet kutató tiszteletére és tárgyalást folytattak a Jászság és a Grúz SzSzK-ban levő Dél-Osszét Autonóm Körzetben levő egyes települések testvérvárossá nyilvánítása kérdésében, valamint e két terület hivatalos intézményei és tudományos kutatói között cserekapcsolatok gyakoribbá tétele érdekében.

A szovjet kutatók javaslatot tettek, hogy a közeljövőben érdemes volna a szovjet-magyar közös néprajzi kutatást kiterjeszteni az Észak-Kaukázusban élő különböző népek történeti-etnográfiai vizsgálatára, minthogy ezek az etnikumok, főleg az összetétek és adigék (cserekeszek) ősei, de nem kizárt, hogy csecsen-ingusok és dagesztániak egyes csoportjai a honfoglalás előtt kapcsolatban állhattak a Kaukázus előterében, a Kubán vidékén, Majkop közelében tartózkodó félnomád gazdálkodást folytató magyarakkal, amire bizonyos régészeti és antropológiai adatok utalnak.

B. A. Kalojev fontosabb munkái: *Észak-Kaukázus földművelése*. Moszkva, 1982.; *Kavaljovszkij, mint a kaukázusi népek kutatója*. Moszkva, 1981.; *Az összetétek anyagi kultúrája*. 1975. Ugyanő írta a szintén Moszkvában kiadott *A népek mitológiája* (Mifü narodov. 1980.; 1982.) kétkötetes enciklopédiának az összetétek folklórral és népszokásokkal kapcsolatos címszavai többségét. E nagyszabású mű a Gondolat Kiadónál magyar fordításban fog megjelenni a közeljövőben.

Veres Péter

ÚJABB KIADVÁNYOK

A Magyar Tudományos Akadémia Néprajzi Kutató Csoportjának kiadványai

1968-ban a Néprajzi Kutató Csoport néhai igazgatója, **Ortutay Gyula** akadémikus indította útjára az Akadémiai Kiadónál megjelenő intézeti évkönyvet, mely a „Népi kultúra – népi társadalom” címet viseli. A kiadvány a szakma, a rokontudományok és a nagyközönség érdeklődésére is igényt tart. Az első kötetben **Ortutay Gyula** főszerkesztő jelezte, hogy a készülők szintézis előtanulmányai mellett a Néprajzi Kutató Csoport munkatársai egyéni kutatómunkájukról is számot adnak és mint írta: „Természetesen részt kívánunk vállalni abban a munkában is, amely meghatározza a magyar paraszti társadalom és kultúra európai, eurázsiai helyét, belső, történeti, szerkezeti összefüggéseit”.

Az évkönyv szerkesztője 1968–1973-ig **Diószegi Vilmos**, 1975–1980 között **Kósa László** volt, a további köteteket **Istvánovits Márton** és **Niedermüller Péter** fogja szerkeszteni.

Az eddig megjelent kötetek mind a tematika, mind a szerzők tekintetében igen változatosak. Az egyes kutatók részterületeken végzett munkájáról számot adó tanulmányok mellett már a IV. kötettől fogva konferenciák, megbeszélések tanulmányokká átdolgozott előadásai is megjelentek: „Az antropológiai strukturalizmus néhány kérdése” (1969) címmel megrendezett témamegbeszélés anyaga (IV. kötet); a Szovjet-Magyar Történész Vegyesbizottság Néprajzi Tagozata „Történetiség a néprajzban” (Moszkva, 1969) és „Az etnosz és etnoszociális szervezet kérdései” (Budapest, 1970) üléseinek előadásai és vitája (V–VI. kötetben); az eposzról és epikus műfajokról rendezett interdiszciplináris konferencia anyaga (1972) (a VIII. kötet egészében ezt tartalmazza); „A folklór poétikája és stilisztikája” címmel rendezett szimpózium előadásai-ból átdolgozott tanulmányok (1974) (XI–XII. kötet).

Az egyes kutatók tanulmányai jól tükrözik egyéni fejlődésüket, nem egy olyan előtanulmányt olvashatunk, amely azóta kandidátusi disszertáció (pl. **Pócs Éva**) vagy már megjelent monográfia része (pl. **Takács Lajos**, **Paládi-Kovács Attila**, **Kósa László** munkái). E kötetek lapjain nyilatkoztak meg először a Néprajzi Kutató Csoport akkor ifjú kutatói, mint pl. **Küllös Imola** a magyar népköltészet lírai dalműfajairól és a kéziratok énekköltészet összefüggéseiről, vagy **Szemerkenyi Ágnes** a proverbiumokról. Az V–VI. kötet első felében ugyancsak a fiatal kutatók tisztelegnek tanulmányaikkal **Ortutay Gyula** 60. születésnapja alkalmából.

Egyes köteteket a szerkesztők bizonyos koncepció alapján állítottak össze: így a II–III. kötet 15 egymástól eltérő témájú tanulmányában a néprajz történeti megközelítésére törekedtek a szerzők; a VII. kötet a magyarországi nemzetiségek és a szomszédos országokban élő magyarok néprajzáról közöl tanulmányokat.

Az évkönyv egyre hosszabbra nyúló nyomdai átfutási ideje, tematikai kötöttsége szükségessé tette olyan kiadványok létrehozását, amelyek gyorsabb és sokoldalúbb információcserét biztosítanak. Így létesültek a Néprajzi Kutató Csoport sokszorosítás útján, könyvári forgalomba nem szereplő, más intézmények számára cserével beszerez-

hető, korlátozott példányszámban, de tetszetős külsővel megjelenő kiadványai, mint a *Documentatio Ethnographica* (1970–), a *Folklór Archívum* (1973–) és az *Előmunkálatok a Magyarság Néprajzához* (1977–).

E kiadványok közül az évkönyv tematikájához leginkább hasonló „*Előmunkálatok a Magyarság Néprajzához*” című sorozatról kell szólni. Annyiban hasonlítható az évkönyvhöz, hogy szintén tanulmányokat és szimpóziumok anyagát adja közre, de ezen fölül a kutatás gyakorlati oldalához is segítséget kíván nyújtani. Ez utóbbit példázza az *Acta Ethnographica* 1950–1976 közötti indexe éppúgy, mint a néprajzi diszsertációkat 1945–1978-ig nyomonkövető bibliográfia, valamint a Néprajzi Múzeum kéziratgyűjteményének katalógusa. A sorozat szerkesztője **Hoppál Mihály**.

A „*Folklór Archívum*” első kötete 1973-ban jelent meg. Ennek a sorozatnak ugyancsak **Hoppál Mihály** a szerkesztője, aki többek között a következővel indokolta a kiadvány létrehozását: „Szükség van egy ilyen kiadványra, hiszen a tudományos folyóiratok hasábjairól jószerivel kiszorultak az adat- vagy anyagközlő cikkek.” A cél elsősorban a folklórgyűjtések közreadása volt, és ebben a munkában szintén nemcsak a Néprajzi Kutató Csoport munkatársai vettek és vesznek részt, hanem vidéki kollégák sőt önkéntes gyűjtők is. A népköltési szövegek mellett egyes népművészeti témákra is sor került, így fejfák, sírkövek, díszített szerelmi ajándékok, hímzések motívumai jelentek meg idáig. A *Folklór Archívum* megjelenésének tizedik évfordulóján a szerkesztő arról számolhatott be, hogy: „A tíz év alatt a jelen kötettel együtt tizennégy szám jelent meg összesen több, mint kétszázhetven nyomdai ív terjedelemben.” Az elmúlt évek alatt szerzett tapasztalatok alapján leszögezi, hogy a kísérőtanulmányok és elemzések iránti igény indokolja ezek közlését is; jó lenne idegennyelvű összefoglalók készítése. A *Folklór Archívum* kicsit egyoldalú tematikáját **Hoppál Mihály** azzal magyarázza, hogy hiányt pótló közlések ezek, különösen a határainkon kívül élő magyarság hitvilágára és szokásaira vonatkozóan. (Ezért jelent meg pl. az amerikai magyar folklór két kötetben, a bukovinai és moldvai magyarok hitvilága valamint ezeknél kisebb terjedelmű közlésekben a korondi, széki, kalotaszegi, gyimesvölgyi magyarok hiedelmei.)

A *Folklór Archívum*ban közölt gyűjtések sok esetben nemcsak nyersanyagként szolgálják a további kutatást, hanem feldolgozásuk módjával, egyénileg kidolgozott rendszerezéssel esetenként módszertani segítséget is nyújthatnak.

A kutatás segédanyagául szolgál a „*Documentatio Ethnographica*” című sorozat. Az első öt szám a szolnoki Damjanich Múzeummal közösen jelent meg. A hatodik számtól formailag is megváltozott a kiadvány, a *Folklór Archívum*hoz és az *Előtanulmányokhoz* hasonló külsővel jelenik meg. A sorozat szerkesztője **Bodrogi Tibor** majd **Földes László** volt, a jövőben **Küllös Imola** látja el ezt a feladatot. Az első kötet az *Ethnographia* 1940–1969 (LI–LXXX) szerzőmutatóját tartalmazza. A többi hét kötet általában egy-egy jelentősebb témával kapcsolatos fordításokat közöl, pl. két kötetben a strukturális folklorisztikával foglalkozó 9 tanulmányt; a munkásmódszer kutatásról szovjet szerzők tanulmányait; az etnoszról **Lev Nyikolajevics Gumiljov**, a gazdasági antropológia tárgyáról és módszereiről **Maurice Godelier** írásait; a népművészet felfedezésének korai időszakáról pedig tudománytörténeti jelentőségű cikkeket olvashatunk.

Végezetül meg kell emlékeznünk néhány alkalmi kiadványunkról, melyek a hazánkban rendezett nemzetközi néprajzi atlasz (1974), a ballada (1978) és a hagyományos szállítási módok (1979) konferenciáinak anyagát tartalmazzák.

Eddig megjelent kiadványaink a következők:

Népi kultúra – népi társadalom

A Magyar Tudományos Akadémia Néprajzi Kutató Csoportjának évkönyve. Akadémiai Kiadó, Budapest. Főszerkesztő: **Ortutay Gyula**. – Az egyes kötetek megjelenési adatai:

I. 1968. 287 l.; II–III. 1969. 326 l.; IV. 1970. 389 l.; V–VI. 1971. 493 l.; VII. 1973. 413 l.; VIII. 1975. 375 l.; IX. 1977. 389 l.; X. 1977. 305 l.; XI–XII. 1980. 413 l.

Előmunkálatok a Magyarság Néprajzához

1. *A komikum és a humor megjelenésének formái a folklórban*. Szerkesztette **Istvánovits Márton–Kríza Ildikó**. Bp. 1977. 227 l.
2. *Acta Ethnographica Index I–XXV. 1950–1976*. Összeállította **S. Gémes Magda–G. Varga Mária**. Bp. 1977. 57 l.
3. *Mítosz és történelem*. Szerkesztette **Hoppál Mihály–Istvánovits Márton**. Bp. 1978. 401 l. Melléklete: *Myth and History*. Szerk. **Hoppál Mihály**. Bp. 1979. 89 l.
4. *Néprajzi tárgyú disszertációk bibliográfiája 1945–1978*. Összeállította **Illés Zsuzsa**. Bp. 1978. 84 l.
5. *A Néprajzi Múzeum Kéziratgyűjteményének katalógusa* I. rész (1–7000) 297 l.; II. rész (7001–13 090). Bp. 1979. 339 l.; III. rész (Mutatók). Bp. 1983. 267 l.
6. *Magyar hiedelemmonda katalógus* (A Catalogue of Hungarian Folk Belief Legends). Összeállította **Bihari Anna**. Bp. 1980. 328 l.
7. *Néprajzi csoportok kutatási módszerei*. (Sárospatak, 1977. november 15–16.) Szerkesztette **Paládi-Kovács Attila**. Bp. 1980. 229 l.
8. **Domonkos Ottó**: *Ár- és bérlimitációk Sopron városában és Sopron megyében (XVI–XIX. század)*. Bp. 1980. 131 l.
9. *Folklór tanulmányok*. Szerkesztette **Hoppál Mihály**. Bp. 1981. 200 l.
10. *Halottkultusz* (Tanulmánykötet). Szerkesztette **Hoppál Mihály–Novák László**. Bp. 1982. 397 l.

Folklór Archívum

1. **Nagy Ilona**: *Eredetmagyarázó mondák*; **Bosnyák Sándor**: *Kabai István mesél*; **Kára Judit**: *Nagydobronyi szokások és hiedelmek*; **Hoppál Mihály–István Lajos**: *Korondi székely hiedelmek, mondák és anekdoták*; **Bosnyák Sándor**: *Kis-telki mondák*; **Kakas Zoltán**: *A „nagyerejű fű” a felső-háromszéki néphitben*; **Kovács Ágnes**: *„A szegényember szolgája az ördög” – Mese és mondaváltozatok*. Bp. 1973. 109 l.
2. **Nagy Dezső**: *A magyar fejfák és díszítményeik*. Bp. 1974. 287 l.
3. **Fehér Zoltán**: *Bátya néphite*. Bp. 1975. 207 l.
4. **Gulyás Éva**: *Jászdózsai hiedelmek*; **Sándor Mihályné**: *Egy bihari parasztság szony hiedelmei*. Bp. 1976. 284 l.
5. **B. Irányi Lujza**: *A szokások változása Mónosokoron*; **Hoppál Mihály**: *Széki hiedelemtörténetek*; **Kovács Samu**: *Kalotaszegi népi gyógymódok*; **Szilágyi**

- Miklós: *Népi anekdóták Józsa Gyuriról és más földbirtokosokról*. Bp. 1976. 123 l.
6. Bosnyák Sándor: *A bukovinai magyarok hitvilága I*. Bp. 1977. 247 l.
  7. Imreh Pál–Hoppál Mihály: *Fejfék és temetők Erdélyben*; Péterffy László: *Faragott sírkövek és díszítmények a nagykendi temetőben*. Bp. 1977. 163 l.
  8. Nagy Dezső: *Az amerikai magyarok folklórja I*. Bp. 1978. 326 l.
  9. Hoppál Mihály–Vass Katalin: *Mosósulykok és díszítményeik*. Bp. 1978. 102 l.
  10. Horváth Iván: *A naptári ünnepekhez fűződő szokások és hiedelmek a nyugat-magyarországi horvátoknál*. Bp. 1978. 101 l.
  11. Nagy Dezső: *Az amerikai magyarok folklórja II*. Bp. 1979. 185 l.
  12. Bosnyák Sándor: *A moldvai magyarok hitvilága*. Bp. 1980. 257 l.
  13. Varga Marianna: *A turai himzések motívumvilága*. Bp. 1981. 321 l.
  14. Bondár Ferenc: *Sarkadkeresztúr néphite*; Bosnyák Sándor: *A gyimesvölgyi magyarok hitvilága*; Fügedi Márta: *Emberfeletti hatalmú lények Mátradereske faluközösségének hiedelmeiben*; Hoppál Mihály: *Varsányi hiedelmek*. Bp. 1982. 256 l.

Documentatio Ethnographica

1. *Az Ethnographia 1940–1969 (LI–LXXX) évfolyamának szerzőmutatója*. Szerkesztette: Tátrai Zsuzsanna. Bp. 1970. 173 l.
2. *Strukturális folklorisztika tanulmányok I*. Összeállította: Hoppál Mihály és Voigt Vilmos. Bp. 1971. 197 l.
3. *Strukturális folklorisztika tanulmányok II*. Összeállította: Hoppál Mihály és Voigt Vilmos. Bp. 1972. 183 l.
4. *A népművészet felfedezése*. Tanulmányok a népművészetről és iparművészetről 1875–1899. Bevezette és válogatta Kresz Mária. Szerkesztette Szabolcsi Hedvig. Bp. 1973. 224 l.
5. Lev Nyikolajevics Gumiljov: *Tanulmányok az etnoszról*. Válogatta és szerkesztette Erdélyi István. Bp. 1975. 159 l.
6. *Szovjet tanulmányok a munkáséletmód néprajzi kutatásáról*. Fordította és közzétette Dömötör Ákos. Bp. 1979. 120 l.
7. Kovács Emese: *Zsombó – számokban*. Bp. 1979. 74 l.
8. Maurice Godelier: *A gazdasági antropológia tárgya és módszerei*. Szerkesztette és a bevezetést írta Sárkány Mihály. Fordította Verebélyi Kincső. Bp. 1981. 99 l.

Önálló gyűjteményes kötetek

- Fünfte Arbeitskonferenz der Organisationskommission für den Ethnologischen Atlas Europas und seiner Nachbarländer 24–27. September 1974 in Visegrad/Ungarn*. Szerkesztette Kisbán Eszter. Bp. 1974. 228 l.
9. *Arbeitsstagung über Fragen des Typenindex der europäischen Volkballaden vom 21. bis 23. August 1978 in Esztergom/Ungarn*. Szerkesztette Kriza Ildikó. Bp., 1979. 220 l.
- Néprajzi dokumentáció* (Kéziratok fordítások katalógusa). Összeállította Schmidt Gyuláné (stencil). Bp. 1980. 134 l.

Traditionelle Transportmethoden in Ostmitteleuropa. Szerkesztette Paládi-Kovács Attila. Bp. 1981. 161 l.

Tátrai Zsuzsanna

Fejér megye néprajza

Új néprajzi kiadványsorozatot indított meg a székesfehérvári István király Múzeum a fenti címmel. A sorozat első kötete az elmúlt évben látott napvilágot (Pesovár Ferenc: *Béres vagyok, béres. (Fejér megyei népzene).* Székesfehérvár, 1982. 324 l. és 37 kép). A számos kottával rendelkező, impozáns anyagot közlő, szép kiállítású monográfiát a tervek szerint Pesovár Ferenc újabb kötete fogja követni a Fejér megyei néptáncokról. A nemrég elhunyt etnográfus kéziratának nyomdai előkészítését kollégái vállalták magukra. A kiadványsorozatban szereplő további kötetek a megye népszokásairól, a földművelésről és állattenyésztésről valamint a népi építkezésről fognak monografikus igényű áttekintést adni.

Szaktudományunk nagy érdeklődéssel fogadja ezt a jelentős kiadványsorozatot, amely az eddig meglehetősen szerény néprajzi közlést nyújtó megye népi kultúrájának legfontosabb területeit tárja fel.

S. K. A.

Megjelent az „Izvorul” első száma

A szakmai körök és a szakemberek érdeklődéssel fogadták a magyarországi románok „néprajzi és folklór szemléje”-t, az *Izvorul*-t (Forrás), legalábbis erre engednek következtetni azok a reagálások, amelyek az első szám (1982/1.) jelentkezését követték. Az Izvorullal egy új néprajzi sorozatot indítottak útjára a szerkesztők és a kiadók, akik úgy ítélték meg, hogy hiányt pótolhatnak ezzel a szerény külsejű, kis terjedelmű (számonként 3 ivnyi) füzetekkel. (A szerkesztőség címe: 5701 Gyula, pf. 95.)

A hazai román nemzetiség néprajzának, folklórhagyományainak akar tárháza lenni az *Izvorul*, román nyelven; egy-egy rövid magyar nyelvű tartalmi kivonattal, ismeretével. Az első számban **Hocopán** Sándor: Temetkezési szokások a battonyai románoknál című tanulmánya; **Márk** Florentina: Az emberélet sorsfordulói című szakdolgozatából a méhkeréki halottbúcsúztató énekekről szóló részlet; **Matyin** Emília: Betlehemi szokás Bedőn című leírása és végezetül Csobainé **Munteanu** Elena: A kántálás és a csillaggal járás a gyulai románok körében című adatközlése látott napvilágot.

A füzetek évente két alkalommal jelennek meg. A szerkesztők szándéka az, hogy olyan fórumot teremtsenek az *Izvorullal*, amelyben minden olyan törekvés, amely kapcsolatos a hazai románság népeletével, helyet kaphasson. Adatközlésekkel, leírásokkal, kisebb tanulmányokkal akarják változatossá, rugalmassá és tartalmassá tenni a kiadványt. Ennek egyik biztosítéka lehet a szerzőgárda szélesítése, a rendszeresebb gyűjtő (esetenként a feldolgozó) munka megszervezése.

Bencsik János

IN MEMORIAM

Domanovszky György
1909–1983

A pálya életrajzi és hivatali adatai röviden összefoglalhatók. A magyar tudományos életben kiemelkedő szerepet játszó **Domanovszky Sándor**, a budapesti egyetem bölcsészettudományi karán a művelődés-történeti tanszék tanárának fia 1928-ban érettségizett, majd a jogi karon 1932-ben abszolvált. Hajlamai azonban a humán tudományok felé vonzották, tanulmányait a bölcsészettudományi karon folytatta, ahol 1936-ban doktori oklevelet nyert művészettörténet-néprajz-régészet szaktárgyakból. Muzeológiai pályafutását a Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Tárában kezdte, ahol 1936–1939 között muzeológusként dolgozott, majd 1940–1945-ben az igazgatói tisztséget látta el. Nem kis mértékben neki köszönhető, hogy a múzeum anyagának elhurcolására nem került sor és a háború pusztításait a Tár viszonylag kis veszteséggel vészelte át. A háborút követő első években a veszélyeztetett magángyűjtemények miniszteri biztosaként tevékenykedett, majd újbóli muzeológusi tevékenység után 1950–1953 között a Múzeumok és Műemlékek Országos Központjában dolgozott felelős munkakörben. Nevéhez fűződik az akkor éledő vidéki múzeumi szervezet számos kiállításának létrehozása, a magyar muzeológia új szervezési és népművelési tevékenységének irányítása. Kiállítás rendezési szemlélete napjainkig iránymutató. A Múzeumi Központ megszűnte után ismét a Néprajzi Múzeum muzeológusa, az ebben a munkakörben eltöltött évek lehetőséget biztosítottak számára, hogy nyugodt körülmények között újból a népművészet kutatásának szentelje idejét. Az ellenforradalom utáni években ismét vezető funkciót tölt be, 1957–1960 között a Néprajzi Múzeum mb. főigazgatója. Közben más funkciókat is ellát, 1955–1957 között az Iparművészeti Főiskola tanára, majd a Néprajzi Múzeumtól történő megválása után nyugdíjazásig, 1971-ig a Magyar Népköztársaság Művészeti Alapjának vezető iparművészeti lektora. E tevékenysége mellett jelentős szerepet játszott a Népi Iparművészeti Tanácsban, ill. ennek Bíráló Bizottságában. Kandidátusi fokozatát 1952-ben kapta, 1981-ben pedig művészeti bírálói és írói munkásságának elismeréseként Munkácsy-díjjal tüntették ki.

Domanovszky György munkássága szokatlanul széles spektrumot ölel fel. Családi indíttatásából következően, de egyéni hajlamai miatt is a művelődéstörténet, a mű-

vészettörténet, az etnográfia és az iparművészet iránt érdeklődött, különösen azonban a népművészet kérdéseivel foglalkozott szívesen. Számos könyvecskéje, tanulmánya előkészületnek tekinthető, hogy a művészettel kapcsolatos nézeteit általánosságban is megfogalmazza, amint erről az élete utolsó éveiben megjelent összefoglaló munkái tanúskodnak. Szemléletét a komplexitás jellemzi, műveiben a művészet- és művelődéstörténet, etnográfia és régészet szempontjai egyaránt jelen vannak, amint ezt különösen a kerámiával foglalkozó tanulmányai és könyvei mutatják. Az említett szempontokat esztétikai érzékenysége egészítette ki, azon szakembereink közé tartozik, akik a művészetetnológiának ill. művészetetnográfának mindkét aspektusára egyaránt tekintettel vannak.

Domanovszky Györgyöt azonban nemcsak a múlt emlékei, a tudomány elvont tézisei érdekelték. Mint a NIT egyik kiemelkedő egyénisége és mint a Művészeti Alap lektora tevékeny részt vállalt a népi iparművészet és az iparművészet új irányzatainak kialakításában. E munkássága írásaiban csak kevésbé tükröződik, de maradandóan él mindazoknak a népi iparművészeknek a munkásságában, akiket gazdag ismereteiből fakadó hasznos tanácsaival látott el.

Mindez nem pusztán egy szakmai tevékenység mellékterméke, Domanovszky György különösen a népi iparművészet vonatkozásában tudatosan törekedett a múlt és a jelen művészetének ötvözésére. Mint Ortutay Gyula, régi harcostársa és barátja, ő is világosan látta, hogy a kialakuló szocialista nemzeti kultúrából nem hiányozhat a népművészet formakincse sem. Életét nem kis részben az új szocialista kultúra művészete formálásának szentelte.

Bodrogi Tibor

Válogatott bibliográfia

- Magyarország egyházi faépítészete, Bereg megye.* Sárkány ny. 106 pp. Bp. 1936.
Beregmegyei babonák. Ethnographia 47 (1936) 114–116.
A szkitáktól a magyarokig. Officina. Bp. 1938. 32 pp.
A jobbágyság élete. In: Magyar művelődéstörténet II. Szerk. Domanovszky Sándor. Magy. Tört. Társ. Bp. 1939. 345–363.
A szabadtéri múzeum szervezeti és technikai kérdései. Néprajzi Értesítő 1940. XXXII 165–178.
Magyar paraszt bútor. Officina. Bp. 1942. 30 pp.
Népi fazekasság. Officina. Bp. 1942. 30 pp.
A Balaton-környék népművészete. Magyar kir. balatoni intéző bizottság kiad. Pester Lloyd ny. Bp. 1943. 87 pp. (Balatoni könyvek 2.)
Magyar pásztorművészet. Officina. Bp. 1944. 35 pp.
A parasztház. Művészetszemlélet. 1948. 8. sz. 5–6.
A lóca. Művészetszemlélet. 1948. 7. sz. 3–4.
A népviselet. Művészetszemlélet. 1949. 1. sz. 14–15.
A kosárfonás. Művészetszemlélet. 1949. 8–9. sz. 14–15.
A honfoglaló magyarok fémművészete. Művészetszemlélet, 1949. 1. sz. 6–7.

- Motivum-ornamentum.* Művészetszemlélet. 1949. 8–9. sz. 18–19.
- A bokály.* Művészetszemlélet. 1949. 4–5. sz. 4–5.
- A mezőcsáti fazekasművészet.* Művészetszemlélet. 1948. 2. sz. 12.
- Szlovák és magyar hímzések.* Művészetszemlélet. 1949. 10. sz. 6–7.
- A hímestojás.* Művészetszemlélet. 1949. 6–7. sz. 6–7.
- Maszkok.* Művészetszemlélet. 1949. 2–3. sz. 21–22.
- Szlovák és magyar hímzések.* Művészetszemlélet. 1949. 10. sz. 6–7.
- Mezőcsáti kerámia.* Művelt Nép. Bp. 1953. 44 pp. 111 kép. (Magyar Népművészet 17.)
- Kapoli Antal az első Kossuth-díjas népművész.* Az Országos Néprajzi Múzeum Adattárának Értesítője, 1955. 18–19.
- Szovjetunió.* Néprajzi Értesítő 1955. XXXVII. 303.
- Magyar Iparművészeti és Népművészeti Kiállítás III.* Iparművészeti Múzeum Bp. 1955. 16 pp. 8 t.
- A magyar népi díszítőművészet tájegységei és legszebb formakincsei.* Élet és Tudomány. 1955. 431–436.
- Bolgár újszerzeményi kiállítás a Néprajzi Múzeumban.* Néprajzi Értesítő 1955. XXXVII. 312–313.
- Népművészetünk időszerű kérdései.* Szabad Művészet, 1956. 17–23.
- Legyen a vár a kultúra vára?* Magyar Nemzet, 1957. dec. 15.
- Lidércalakváltozatok a magyar néphitben.* (orosz nyeven) Acta Ethnographica VI. 1957. 41–72.
- Magyar Szabadtéri Néprajzi Múzeum Ankét.* MTA Társadalmi-Történeti Tudományok Osztályának Közleményei, 1959. 325–367.
- Népi műemlékvédelem.* Egy budapesti szabadtéri múzeum terve. Magyar Nemzet, 1959. jún. 10.
- Népi bútorok.* Képzőművészeti Alap. Bp. 1964. 36 pp.
- Magyar népi kerámia.* Corvina, Bp. 1968. 73 pp. (Magyar Népművészet 1.)
- Über die Unpersönlichkeit der Volkskunst.* Acta Ethnographica XIX. 1970. 107–118.
- Forma Hungarica.* A mai magyar iparművészet. (Összeáll. és a bevezetést írta Dománovszky György) Magyar Helikon, Bp. 1974. 80 színes tábla.
- Vom Jägertum zum Bauerntum und bis zu den Anfängen der Töpferi.* Acta Ethnographica XXV. 1976. 1–50.
- Kántor Sándor.* Népi Iparművészeti Tanács Bp. 1977. 83 pp. 3 számozatlan lap. (A Népművészet Mesterei I.)
- A magaskultúrák művészete.* In: Törzsi művészet. Amerika II. köt. Szerk. Bodrogi Tibor. Corvina, Bp. 1981. 33–35 pp.
- A magyar nép díszítőművészete.* I–II. Akadémiai Kiadó Bp. 1981.
- A kerámiaművészet kezdetei.* Képzőművészeti Alap, Bp. 1981. 276 pp. (Képzőművészeti Zsebkönyvtár.)

Pesovár Ferenc

1930–1983

Herenden született, s Veszprémben Molnár István révén ismerkedett meg a néptáncsal. Már gimnazista korában megkezdte a táncgyűjtést a bakonyi falvakban. Érettségi után egy évig a Szabó Iván vezette Honvéd Művészegyüttesben táncolt. 1950–55-ig az Eötvös Loránd Tudományegyetem muzeológia szakán néprajzot, régészetet és művészettörténetet hallgatott. Ortutay Gyula, Tálasi István, Vajda László és Vargyas Lajos tanítványaként táncfolkloristának készült.

Az 1950-es években a Népművészeti Intézetnek, Muharay Elemér Néprajzi Osztályának volt a leghűségesebb külső munkatársa. A Néptáncutató Munkaközösség egyik alapító tagjaként résztvett a táncainkra vonatkozó korábbi irodalmi és kéziratok anyag elemző, kataszteri feldolgozásában s megkezdte az egész országra kiterjedő táncgyűjtéssel akkor célszerűen összekapcsolt falusi népi együtteseket instruáló munkát. Buják, Mikófalva, Drágszél, Öregcsertő, Nyírvaja, Panyola táncaira vonatkozó első alapos gyűjtései, s a közreműködésével készült filmfelvételek maradandó dokumentumai mellett hozzájárult az e falvakban újjáéledő tudatos hagyományörzéshez is. A *Somogyi táncok* (1954) anyagának gyűjtésében és összeállításában nagy szerepet vállalt, s utána kezdeményezője és legkitartóbb munkatársa volt a *Felső-Tisza-vidéki* táncdialektus feltárására irányuló monografikus vállalkozásnak, amely 5 év alatt másfélszáz községből több mint 2 000 táncváltozat rögzítését eredményezte. Egyetemi szakdolgozatának (*Tyukod táncai és táncélete*, 1955) részleteiből születtek első közleményei. Emellett elsősorban a már elveszítettnek hitt *botoló táncok* felkutatásával és a népies műtáncok folklorizálódásával, a szatmári falusi *táncmesterek* tevékenységével foglalkozott (1959).

Az egyetem elvégzése után kiskunfélegyházi muzeológusként megkezdte az Alsó-Tisza-vidéki tánckincs felderítését. 1957-ben rosszindulatú félreértés áldozataként – Fejér megye szerencséjére – *Székesfehérvárra* került. Az István Király Múzeum néprajzi tárgygyűjteménye, fotótára s folklór archívuma gyarapításán, kiállítások rendezésén, tájházak, helytörténeti gyűjtemények megszervezésén túl több fontos témakörben [pásztorművészet, fazekasság, késmesterség, valamint a farsangi tikverőzés, a húsvéti sibálás és a juhbemérés szokásköre] hozott létre teljes tárgyi gyűjteményeket és más dokumentációt, amelyeknek összefoglaló közlését sajnos nem végezhetette el. Annál több valósult meg a táncsal és népzennel kapcsolatos terveiből. Elsőként a mezőföldi *Alap* község *táncmonográfiája* készült el (1960). *Fejér megye népzenejét és táncait* összefoglaló, két kötetre tervezett munkájából az első zenei kötet nemrég jelent meg, s a néptánc kötet a befejezéshez közel állt.

Pesovár Ferenc magányos, nehéz életű vidéki muzeológusként sem vált elszigetelt, szűk határok között gondolkodó kutatóvá. Munkáiban a jellegzetes helyi témákból kiindulva mindig eljutott az egész magyarság, Kelet-Európa, sőt kontinensünk tánc kultúráját áttekintő távlatba. A magyar táncdialektusok közül legtöbbit a *Dunántúllal* foglalkozott. Részletesen összefoglalta a Mezőföld, Fejér és Somogy megye népi táncaira vonatkozó ismereteket, elkészítette a déldunántúli táncok s táncélet további részletes kutatását szolgáló gyűjtőkérdőívet. Felvázolta a dunántúli dialektus jellemző jegyeit és a pannóniai térség helyét, szerepét a környező Közép-Délkelet-európai tánc-

kultúrákban. A Mezőföldön felfedezte a *juhait kereső pásztor* történetét meglevenítő dramatikus táncunkat, s ezt a zenével, népköltéssel és szokásokkal összefonódott témakört az egész magyar népterületen végig nyomozva nemcsak a 16. századig követhető történeti múltját, hanem széles keleteurópai változatosorát is felderítette. A dunántúli *kanász-táncból* kiindulva is eljutott a középkorig visszavezető, s európai interetnikus kapcsolatok egész sorát tanúsító ősi fegyvertánc típusig. A Magyar Néprajzi Lexikon mintegy 300 tánc címszavából a legnehezebb 1/3-ot vállalta: a táncéletre, táncalkalmakra, táncos szokásokra és táncillemre vonatkozó, még kevésbé kidolgozott témaköröket. Elkészítette *népünk táncéletét*, táncrendezési szokásait bemutató tömör, de minden lényeges mozzanatra, adatra kiterjedő munkáját (1978). Végül „A táncművészet Magyarországon” c. reprezentatív készülő kötet számára pedig összefoglalta *néptánc kutatásunk történetét* és megrajzolta a 20. századi *magyar népi tánc kultúra átfogó képét*.

Gyűjtései az egész magyar népterületet s Kelet-Európát behálózzák az Őrségtől Moldváig, a Tátrától Macedoniáig. Kiemelkedő jelentőségűek erdélyi gyűjtései, amelyek mai részletes ismereteinket megalapozták. Táncra, zenére, művelődéstörténetre, művészetre éles szemmel járt végig távoli országokat is Észak-Európától Portugáliáig, s Észak-Afrikától a Szovjetunióig. Szerény, szótlan, visszahúzódó természete, s egyre romló egészsége ellenére is mindenütt ott volt. Nagy szerepe volt az új népzenei és *tánc-házmozgalom* zene- és táncanyaggal való táplálásában. Mindenkinek örömmel bocsajtott rendelkezésére gyűjtéseit, akiről érezte, hogy a népművészet igaz szeretete vezérli. A táncosok lábán és a muzsikusok vonóján nagyrészt az ő önzetlen segítsége révén támadtak fel rég elfelejtett táncok és dallamok.

A felszabadulás utáni néptánc kutatás egyik megindítóját, nemzedékünk legértékesebb, fáradhatatlan tagját, pótolhatatlan munkatársunkat, önzetlen barátunkat vettük el. Maradandó emléket írásai, néprajzi adattárainkban levő tárgy, film, fotó, hang és kéziratgyűjtemények őrzik, s a kutatás további eredményei fogják ezek jelentőségét még inkább növelni. Munkájának hatása tovább él mindaddig, amíg Hazánkban és határainkon túl magyarul fognak táncolni és zenélni.

Martin György

Sütő Béla
(1895–1982)

Vargyason 1982. december 29-én hosszas szenvedés után elhunyt a jeles székelyföldi népművész, Sütő Béla. A magyar néprajztudomány kétszeresen is gyászolja, úgy is, mint a helyi művészi hagyomány, a bútorfestés és a fafaragás jeles továbbörökítőjét és úgy is, mint a múltra vonatkozó tárgyi és szóbeli emléktárhely tudatos gyűjtőjét és adatközlőjét. Alkotótehetségére, sokoldalú egyéniségére Balogh Edgár figyelt fel elsőként, még 1942-ben, majd a későbbiekben Sütő Béla lett az – miként azt Kós Károly nyomatókkal kiemelte –, aki megbízható visszaemlékezéseivel lényeges segítséget nyújtott az 1972-ben „A vargyasi festett bútor” címmel megjelent, a bútorfestő asztalosság megismeréséhez alapvető fontosságú kötetnek a létrejöttéhez. Többek között Sütő Bélának köszönhetjük itt a természetes festőanyagok kitermelésére vonatkozó, nemzetközi viszonylatban is páratlan ismereteket.

Sütő Béla érdeklődése nem csupán a többszázados Sütő-asztalosdinasztia múltjára és öröklött tudására terjedt ki, hanem szenvedéllyel gyűjtötte Vargyas és környéke helyneveit, tájszavait, mondáit és legendáit is. Az ezermester Sütő Béla legfőbb érdeme azonban természetesen az alkotásaiban rejlik. Fiatalsága azokra az évekre esett, amikor a hagyományhű családok még rendeltek egy-egy virágos bútort, főként ládát, majd azután a falusi művészettől megigézett városiak, a múltnak örökségét vállalni vágyók lesznek a művei éltetői. Átmeneti pangás után az 1960-as–1970-es években nagyszabású megrendelések sorát kapta templomi berendezésekre, mennyezetekre Vargyas és környéke templomaiba.

Sütő Béla örökre kiejtette kezéből az ecsetet és a vésőt, ámde jó tudni, hogy művészete nem halt ki vele, továbbviszi azt fia, Béla, unokái, Gábor és Lehel és a számos vargyasi tanítványa.

K. Csilléry Klára

TARTALOM

Társasági hírek	1
Tudományos tanácskozások	3
Személyi hírek	14
Múzeumi hírek	16
Kutatóink életéből	23
Etnológiai tanulmányutak	27
Kisebb hírek	36
Kutatómunka	40
Újabb kiadványok	43
In memoriam	48

NÉPRAJZI HÍREK

ETNOGRAPHISCHE NACHRICHTEN

Informationsheft der Ungarischen Ethnographischen Gesellschaft

Schriftleiter:

Attila Selmeczi Kovács

1250 Budapest, Országház u. 30. Ungarn

**Die Zeitschrift informiert Sie über
das Programm der Ungarischen
Ethnographischen Gesellschaft,
die ethnographischen Forschungen,
Forscher und Ausstellungen,
volkskundliche Dokumentationen,
angewandte Volkskunde
in Ungarn.**